

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента Щуровської Ольги Миколаївни

(ПІБ)
академічної групи 035М-22з-1-ЕТФ

(шифр)
спеціальності 035 Філологія

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська» на тему: МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ:
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинго вою	інституцій ною	
кваліфікаційної роботи	Бердник Л.В.			

Рецензент	Кострицька С.І.			
-----------	-----------------	--	--	--

Нормоконтролер	Введенська Т.Ю.			
----------------	-----------------	--	--	--

Дніпро
2023

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри перекладу
Висоцька Т.М.
« _____ » _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню магістр**

студентці Щуровській Ользі Миколаївні академічної групи 035М-22з-1-ЕТФ
(прізвище та ініціали) (шифр)

Напряму 035 Філологія

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша –англійська».

на тему МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ З
АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» № 918 від 13.09.2023.

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Дослідити поняття науково-технічний термін, термінологія та терміносистема; перекладацькі трансформації	08.10.23
Розділ 2	Проаналізувати особливості медичної термінології та способи її перекладу з англійської на українську мову	30.10.23

Додано примітку [ТВ1]: 30.11

Завдання видано _____

(підпис керівника)

Бердник Л.В.
(прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.09.2023

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання _____

(підпис студента)

08.12.2023
Щуровська О.М.
(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 69 с., 54 джерела

Об'єктом дослідження виступає медична термінологія.

Предметом дослідження є особливості відтворення англійських медичних термінів українською мовою.

Метою цієї магістерської роботи є дослідити, проаналізувати та узагальнити теоретичні питання, які стосуються проблеми і особливостей перекодування англійських медичних термінів українською мовою.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- визначити поняття науково-технічного терміну;
- зіставити поняття термінологія і терміносистема;
- розглянути перекладацькі трансформації при перекодуванні термінів українською мовою;
- описати структуру англійських медичних термінів;
- дослідити проблеми перекладу медичних термінів з англійської на українську мову;
- проаналізувати способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову.

Методами дослідження є загальні методи спостереження, аналізу і синтезу, лінгвістичний описовий метод, метод дедукції. Це зумовлено цілями й завданнями роботи, а також специфікою досліджуваного матеріалу.

Теоретична значимість роботи полягає у вивченні поняття науково-технічного терміну, термінології і терміносистеми. У сучасному мовознавстві науково-технічні терміни використовуються для опису технічної лексики та специфічних термінів, пов'язаних з науково-технічними галузями.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання матеріалу дослідження в перекладацькій практиці, при викладанні англійської мови, а також при написанні курсових і випускних кваліфікаційних робіт.

Ключові слова: НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ, ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ТЕРМІНОСИСТЕМА, ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, АНГЛОМОВНІ МЕДИЧНІ ТЕРМІНИ.

SUMMARY

Diploma paper: 69 p., 54 sources

The object of research is medical terminology.

The subject of the study is the peculiarities of rendering English medical terms into Ukrainian.

The purpose of this master's thesis is to research, analyze, and summarize theoretical problems and peculiarities of translating English medical terms into Ukrainian.

To achieve this goal, the following tasks need to be accomplished:

- to define the concept of a scientific and technical term;
- to compare the concepts of terminology and the terminology system;
- to consider translation transformations in the process of transcoding terms into Ukrainian;
- to describe the structure of English medical terms;
- to study the problems of translating medical terms from English into Ukrainian;
- to analyze the ways of translating medical terms from English into Ukrainian.

The research methods used are general methods of observation, analysis and synthesis, linguistic descriptive method, and deduction method. This is due to the tasks and objectives of the work, as well as the specifics of the material under study.

The theoretical significance of the work lies in the study of the concept of a scientific and technical term, terminology, and terminology system. In modern linguistics, scientific and technical terms are used to describe technical vocabulary and specific terms related to scientific and technical fields.

The practical significance of the work lies in the possibility of using the research material in translation practice, in teaching English, as well as in writing term papers and final qualification papers.

Keywords: SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMS, TERMINOLOGY AND TERMINOLOGY SYSTEM, TRANSLATION TRANSFORMATIONS, ENGLISH MEDICAL TERMS.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. Науково-технічні терміни як об'єкт дослідження.....	10
1.1. Науково-технічний термін в сучасному мовознавстві: визначення поняття, види, класифікації.....	10
1.2. Термінологія та терміносистема: зіставлення понять.....	13
1.3. Перекладацькі трансформації при перекодуванні термінів українською мовою.....	22
Висновки до I розділу.....	28
РОЗДІЛ II. Аналіз особливостей медичної термінології.....	31
2.1. Структура англomовних медичних термінів.....	31
2.2. Проблеми перекладу медичних термінів з англійської на українську мову.....	41
2.3. Способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову.....	49
Висновки до II розділу.....	57
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Робота присвячена дослідженню та аналізу медичної термінології та особливостей її перекладу на українську мову.

Прогрес і розвиток науки і технологій сприяють постійній актуалізації вже існуючих науково-технічних термінів і, що не менш важливо, появи нових. Це, в свою чергу, викликає невщухаючий інтерес лінгвістів і фахівців різних галузей науки та техніки до питань дослідження структури та семантичних особливостей науково-технічних термінів. Терміни, характерні для конкретної галузі знань, поєднуються у відповідні терміносистеми. Термінологія вивчає структуру терміносистеми, встановлює норми щодо створення та використання термінів, а також розробляє методики стандартизації термінологічного матеріалу.

Слід зазначити, що в зв'язку з повномасштабною війною посилилася допомога Україні з боку іноземних партнерів. Одним з головних напрямів допомоги стала саме медична сфера. З'явилася необхідність в перекладі великої кількості медичної, медико-технічної та супровідної документації. Саме тому переклад медичного тексту з англійської на українську і навпаки є нагальною потребою сьогодення.

Медична термінологія, як і будь-яка інша науково-технічна термінологія, відрізняється чіткою структурою і семантичною неваріативністю. В ній багато термінів латинського і грецького походження, аббревіатур і акронімів. Також зустрічається термінологія з суміжних наукових дисциплін. Саме тому переклад медичного тексту становить певний виклик для фахівців і потребує від них обізнаності не тільки в медичній сфері, а й в «третіх» мовах і наукових термінах і явищах з інших дисциплін. Процес розвитку і вдосконалення медичного перекладу

У сучасній термінології медичні терміни займають особливе місце і звертають увагу багатьох фахівців-лінгвістів, таких як Т.І. Панько, Е.Ф. Скороходько, О.І. Каменська, П. Ньюмарк, В.Г. Черксов, М.Т. Кабре та інших. Однак з огляду на постійний розвиток галузі все ще існує потреба в детальному вивченні і систематизації медичних термінів і особливостей їхнього перекладу.

Перекладач повинен розуміти всі лексичні звороти та терміни конкретної галузі, правильно будувати речення з урахуванням її специфіки, мати певний досвід в практиці письмового та усного перекладу.

Актуальність цієї роботи зумовлена тим, що швидкий розвитком медичної галузі і сучасна ситуація в Україні потребують суттєвої роботи в сфері медичного перекладу, оскільки на сьогоднішній день це є нагальною потребою. Від адекватності перекладу тексту медичної спрямованості може напряду залежати здоров'я чи навіть життя людини. Ця робота пропонує огляд концепції терміну і терміносистеми як таких, щоб дати повну картину медичної терміносистеми. Також наша робота може запропонувати аналіз проблем, які виникають при перекладі медичних текстів і огляд основних перекладацьких трансформацій і методів, які використовуються в англо-українському медичному перекладі.

Об'єктом дослідження виступає медична термінологія.

Предметом дослідження є особливості відтворення англійських медичних термінів українською мовою.

Метою цієї магістерської роботи є дослідити, проаналізувати та узагальнити теоретичні питання, які стосуються проблеми і особливостей перекодування англійських медичних термінів українською мовою.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- визначити поняття науково-технічного терміну;
- зіставити поняття термінологія і терміносистема;
- розглянути перекладацькі трансформації при перекодуванні термінів українською мовою;
- описати структуру англійських медичних термінів;
- дослідити проблеми перекладу медичних термінів з англійської на українську мову;
- проаналізувати способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову.

Матеріалом дослідження є тексти медичної спрямованості: словники, підручники, історії хвороб, паспорти медичних препаратів і обладнання тощо.

Методами дослідження є загальні методи спостереження, аналізу і синтезу, лінгвістичний описовий метод, метод дедукції. Це зумовлено цілями й завданнями роботи, а також специфікою досліджуваного матеріалу.

Теоретична значимість роботи полягає у вивченні поняття науково-технічного терміну, термінології і терміносистеми. У сучасному мовознавстві науково-технічні терміни використовуються для опису технічної лексики та специфічних термінів, пов'язаних з науково-технічними галузями.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання матеріалу дослідження в перекладацькій практиці, при викладанні англійської мови, а також при написанні курсових і випускних кваліфікаційних робіт.

Робота складається зі вступу, двох розділів із висновків до кожного з них та загального висновку.

Апробація роботи: основні практичні результати роботи викладено на I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи» 27 жовтня 2023 р. (Дніпро, НТУ «ДП», 2023) в тезах “Scientific and technical terms in modern linguistics: definition, types, and classification”.

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ТЕРМІН ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Науково-технічний термін в сучасному мовознавстві: визначення поняття, види, класифікації

У сучасному мовознавстві науково-технічні терміни використовуються для опису технічної лексики та специфічних термінів, пов'язаних з науково-технічними галузями знання.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови науково-технічний термін (НТТ) розглядається як спеціальне слово або вираз, який використовується в наукових або технічних дисциплінах для позначення конкретного поняття, процесу, об'єкту або явища [13, 356]. Він має чітку та однозначну дефініцію, що дозволяє спілкуватися та передавати точні знання в межах наукових та технічних спільнот.

Т.І. Панько [22, 71] виділяє такі види науково-технічних термінів:

1) спеціалізовані терміни: це терміни, що характеризують поняття та явища в конкретній науковій або технічній галузі. Наприклад, "ендоплазматичний ретикулум" в біології, або "комутація каналів" в телекомунікаціях;

2) терміни-аналоги: це терміни, що мають еквівалентні вирази в різних мовах. Вони використовуються для передачі специфічних концепцій та знань між мовами. Наприклад, англійський термін "computer" та український термін "комп'ютер" є термінами-аналогами;

3) аббревіатури та акроніми: це скорочені форми, що представляють наукові або технічні поняття, складені з початкових літер окремих слів або складних назв. Наприклад, "DNA" (дезоксирибонуклеїнова кислота) або "HTML" (HyperText Markup Language).

Що стосується класифікацій науково-технічних термінів, то їх поділяють [7; 16; 26] на такі групи:

За галуззю знань: НТТ можна класифікувати за галуззю науки або технічним сектором, до якого вони належать, наприклад, фізика, хімія, інформатика, медицина тощо.

За ступенем абстракції: НТТ можна розділити на конкретні та абстрактні. Конкретні терміни вказують на явні об'єкти, процеси або матеріали, наприклад, "електрон" або "каталізатор". Абстрактні терміни відносяться до більш абстрактних концепцій або ідеї, наприклад, "ефективність" або "стійкість".

За рівнем спеціалізації: НТТ можна класифікувати за рівнем спеціалізації, де деякі терміни використовуються лише в певних підгалузях науки або техніки, а інші - загальноприйняті та використовуються в багатьох галузях.

Серед основних ознак терміну, що вирізняють його від інших номінативних одиниць, відокремлюють такі, як стислість, однозначність (моносемантичність), простота, вмотивованість, системність (узгодженість з іншими наявними в терміносистемі термінами), контекстуальна незалежність, емоційна нейтральність, структурованість, висока інформативність та точність [23]. Системність вважається однією з найважливіших умов існування терміну, невід'ємним її елементом і може існувати лише як елемент терміносистеми – системи термінів у певній галузі, підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію. Загальновідомим є факт, що основою формування термінології є літературна мова [13]. Відповідно, є підстави вважати, що науково-технічна термінологія має такі ж закономірності та специфічні риси, які діють у літературній мові. Тож, у термінології наявні лексико-семантичні процеси, характерні для лексики загалом: полісемія *record* – запис, реєстрація, омонімія *engine driver* – машиніст; *air engine* – компресор (технічне промислове обладнання); *field engine* – трактор; *oil-electric engine* – дизель-генератор, синонімія *quick ratio* – *acid-test ratio* – *liquid ratio* – коефіцієнт критичної ліквідності, антонімія *dynamic package* – *static package*; *checked baggage* – *unchecked baggage*, паронімічні відношення (*euphuism* (евфуїзм) і *euphemism* (евфемізм); *economic* (економічний) і *economical* (економний). Відповідно до структурно-семантичних особливостей науково-

технічні терміни поділяють на терміни-слова, виражені одним словом *ultrasensor* – ультрасенсор, терміни-словосполучення *explosive motor* – двигун внутрішнього згорання та багатокомпонентні терміни *low-gravity fuel* – паливо з малою питомою вагою. За В. І. Карабаном виділяють такі структурні типи термінологічних одиниць науково-технічного дискурсу: прості (*program* – комп'ютерна програма), похідні (*cleaner* – очищення) та складні (*keyword* – ключове слово) [7, 34]. У свою чергу, усі складні терміни та терміни-словосполучення за кількістю компонентів поділяються на: однокомпонентні (*ultrasensor* – ультрасенсор); двокомпонентні (*diffused-collector transistor* – транзистор із дифузійним колектором); трикомпонентні або полікомпонентні (*hook-collector transistor* – транзистор із колекторною пасткою); терміни-словосполучення (*fire button* – кнопка для запуску програми); терміни-скорочення (*CAD (Computer-Aided Design)* – САПР (система автоматизованого проектування)); акроніми (*FORTTRAN (Formula Translation)* – Фортран); аббревіатури (*VR (virtual reality)* – світ, штучно створений за допомогою комп'ютерної техніки) [8]. За морфологічною ознакою головного слова науково-технічні терміни поділяються на іменникові (*entitlement* – права), прикметникові (*mandatory* – обов'язковий) і дієслівні (*generate* – виробляти). Щодо способів творення термінів, виокремлюють лексико-семантичний, морфологічний та синтаксичний. Лексико-семантичний спосіб є шляхом термінологізації загальноживаних слів, що є найпоширенішим семантичним способом творення фахових термінів, транстермінологізації або ретермінологізації вже існуючих термінологічних одиниць, запозичення та конверсії. Детермінологізація також свідчить про взаємодію терміносистеми з системою загальноживаної лексики. За допомогою цих способів зміни обсягу семантичного значення лексичних одиниць найчастіше утворюються англійські терміни і здійснюється економія мовних засобів, відбувається переосмислення значення лексичної одиниці, що базується на метафоричному та метонімічному переносах. Також серед найбільш продуктивних способів творення науково-технічних термінів є морфологічний, який поділяється на префіксальний,

суфіксальний типи, словоскладання та скорочення (включаючи аббревіатури). Синтаксичний спосіб передбачає складання словосполучень різних типів в одне ціле. Серед наукових та технічних термінів, які утворюються шляхом зміни значення слів загальнолітературної мови, також виокремлюють види термінотворення: – за схожістю зовнішніх ознак: від назви частин тіла (*arm* – важіль, *head* – голівка (деталь машини), *finger* – палець, шриффт, контакт, *cheek* – бічна стінка); від назв тварин (*crane* – підйомний кран); – за схожістю функцій: *wing* – крило літака, *leg* – підпора літака, *door* – засув, люк; – за суміжністю понять: метонімія (*tare* – тара, позначає не тільки упакування, а й вагу); синекдоха (*engine* – двигун і паровоз, *motor* – мотор і автомобіль); за аналогією понять (*fatigue* – втомлюваність металу, *resistance* – опір, *exhaust* – випуск, вихлопна труба) [10, 131–132]. Підсумовуючи, доречним буде зауважити, що оскільки існує чимало класифікацій термінологічної лексики, слід засвоїти головні принципи та закономірності її утворення, структури та семантики, що є одним із найважливіших завдань сучасного термінознавства та лінгвістики.

Це лише загальний огляд науково-технічних термінів в сучасному мовознавстві. У різних галузях та мовах можуть існувати додаткові відмінності та класифікації, специфічні для кожного контексту.

1.2 Термінологія та терміносистема: зіставлення понять

Термінологія та терміносистема – це два поняття, пов'язаних із систематизацією термінів та їх використанням у конкретній галузі знань. Незважаючи на те, що ці терміни мають близький зміст, вони використовуються відносно різних аспектів структури і використання термінів [16, 22].

Систему термінів нерідко іменують ще термінологією. Сьогодні під термінологією розуміють: науку про терміни, частину словникового складу мови, що охоплює спеціальну лексику, систему позначень наукових і професійних понять будь-якої однієї галузі знань. Однак для першого значення є вже відповідник «термінознавство», а для другого – професійна лексика. Отже, на думку більшості

мовознавців, термінологія – це не система термінів, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему [10; 18; 22].

Термінологію необхідно відрізнити від професійної лексики. Одиницею професійної лексики є професіоналізми, які позначають спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці. Різниця між терміном та професіоналізмом полягає в тому, що термін – це офіційна, указана назва певного поняття, а професіоналізм – напівофіційне слово, сферою вживання якого є мовлення.

Термінологія вивчає структуру терміносистеми, встановлює норми щодо створення та використання термінів, а також розробляє методики стандартизації термінологічного матеріалу. Метою термінології є забезпечення чіткості та однозначності мовлення в конкретній галузі, уникнення двозначностей та помилок у розумінні фахових понять [10; 18].

Терміносистема - це система термінів, які використовуються в певній галузі знань або професійному співтоваристві. Терміносистема включає в себе всі терміни, які використовуються в даній галузі, а також встановлює їх ієрархію та взаємозв'язки. Вона враховує специфіку конкретної галузі і служить засобом узгодження термінології в рамках цієї галузі.

Галузеві терміносистеми взаємодіють одна з одною, нерідко мають частину спільного термінологічного фонду. Ізольованих терміносистем немає [11; 13].

Починаючи з XVIII ст., у деяких європейських мовах починає вживатися слово «номенклатура». З'являється воно у французькій мові в XVI ст. Сьогодні під номенклатурою розуміють:

- 1) сукупність назв;
- 2) сукупність умовних символів, графічних позначок, що нерідко складаються із цифр та букв;
- 3) сукупність термінів без дефініцій;
- 4) сукупність міжнародних (греко-латинських) назв на позначення видів та елементів у біології, хімії, медицині тощо.

Систематична і термінологічна робота почалася у середині XIX ст. У сучасному термінознавстві виділяють такі проблеми: лінгвістичні питання термінознавства; термінознавство окремих сучасних мов; історія формування, встановлення окремих термінології і діалектне термінознавство; пізнавально-зіставне термінознавство, термінознавство зіставних типів. В основі даної класифікації лежить лінгвістична концепція.

Термінознавство як синтетична міжгалузєва дисципліна охоплює такі напрями роботи:

- 1) лексикографічний (створення різного роду словників);
- 2) уніфікація і стандартизація термінів.

Уніфікація – це упорядкування термінології різних галузей науки, техніки, економіки відповідно до понять, ними позначуваними, і на міжгалузєвому рівні [13; 16].

Стандартизація – це вироблення терміну-еталона, який би відповідав усім лінгвістичним та логічним вимогам, що висувалися до терміну, і використовувався б у межах певної терміносистеми та на міжгалузєвому рівні:

- 1) створення категорій і баз даних;
- 2) переклад термінів;
- 3) термінологічне редагування;
- 4) організаційний напрям, що охоплює видання спеціальних журналів, збірників із проблем термінознавства.

Отже, термінологія - це наука про терміни, яка вивчає їх структуру та використання, тоді як терміносистема - це конкретна система термінів, яка використовується в певній галузі знань.

Хоча поняття «термінологія» та «терміносистема» зовсім не є новими для термінознавства, ще й дотепер у його межах точаться дискусії щодо розмежування чи ототожнення цих понять [21; 24; 25], використання їх як взаємозамінних чи принаймні синонімічних. Тому важливо дослідити поняття «термінологія» та «терміносистема», встановити критерії їх розмежування чи ототожнення, з'ясувати

підходи і погляди науковців до тлумачення вказаних понять у сучасному термінознавстві.

И.С. Квітко під термінологією розуміє сукупність термінів, що використовується в тій чи іншій сфері наукового знання чи професійній діяльності для позначення її фахових понять [13, 12], тоді як терміносистема розглядається як системно організованою сукупністю подібних термінів. Зазначимо, що у наданих дефініціях фактично визначається принаймні одна розбіжність між вказаними поняттями, а саме акцентування на ознаці системності терміносистеми. Проте не можна вважати, що термінологія є асистемною хоча б тому, що її одиниці є засобами позначення понять певної сфери наукового або професійного.

Також зазначені поняття розрізняються за критеріями свідомості – стихійності, впорядкованості – невпорядкованості, системності – асистемності згідно з першим [10, 32–35].

У зв'язку з цим термінолог Е.Ф. Скороходько вказує, що «під час формування терміносистем важливим є фактор усвідомленості цього процесу, тоді як термінології формуються стихійно» [25, 30]. Акцентуючи увагу на принципових розбіжностях між аналізованими поняттями, вчений також відзначає, що «термінологія формується поступово, разом із відповідною галуззю знань і системою її понять, і не виступає закінченою системою; про терміносистему ж говорять лише тоді, коли система понять відповідної галузі вже склалася, а її термінологія пройшла етапи впорядкування, унормування, лексикографічної обробки» [12, 68–70]. Згідно з поглядами науковця терміносистема являє собою «результат свідомого втручання науковців у корпус термінів, які склалися стихійно в певній сфері знань чи професійній діяльності» [13, 380].

Внаслідок процесів впорядкування, стандартизації та систематизації термінології усуваються її недоліки та з'являється терміносистема – впорядкована множинність термінів із зафіксованими зв'язками між ними, що відображають зв'язки між термінованими поняттями. Терміносистема репрезентує фрагмент «наукової картини світу», характеризується такими рисами, як впорядкованість,

відносна повнота та точність у позначенні наукових, технічних, професійних понять певної сфери. Оскільки терміносистема свідомо конструюється з мовних одиниць у процесі формування положень спеціальної теорії чи галузі знань або професійної діяльності, змістова структура терміносистеми залежить від структури цієї галузі знань чи діяльності та від тієї теорії, що описує її.

Л.М. Костенко розуміє терміносистему як впорядковану сукупність термінів, що адекватно виражає систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими є обов'язковий і невід'ємний зв'язок [13]. Між системою понять як логічною категорією та терміносистемою як мовним утворенням наявне відношення адекватності, за якого терміносистема може бути і багатшою, і біднішою за систему понять за кількістю одиниць і характером зв'язку.

Отже, терміносистема, на відміну від термінології, виступає складною усталеною системою, елементами якої є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної мови для спеціальних цілей, структура якої адекватна структурі системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності, а функція полягає в тому, щоб слугувати її знаковою (мовною) моделлю.

Відзначимо, що вперше питання про системність термінології було порушене Д.С. Лотте . Науковець вважав, що про терміносистему як сформовану систему термінологічних одиниць можна говорити лише за умов дотримання таких трьох вимог: терміносистема має базуватися на системі наукових (технічних) понять тієї галузі або сфери, яку обслуговують її одиниці; ознаки чи, що термінуються, необхідно виокремлювати, базуючись на класифікаційних схемах; терміни, що належать до однієї терміносистеми, мають відображати спільність термінованих понять та їх специфічність [7, 32].

Важливо враховувати й ознаку сталості у разі відносної відкритості терміносистем: ця ознака дає змогу говорити про семантичну еволюцію всередині однієї системи. Але головною ознакою будь-якої терміносистеми, що впливає із самої назви, є системність сукупності її термінів.

Теоретичні обґрунтування системного підходу у мовознавчих дослідженнях детально викладаються також у працях І.В. Харитонової, яка окреслює загальні характеристики системи взагалі: подільність системи на складові елементи (ієрархічність); наявність між елементами зв'язків, які забезпечують цілісність системи (організованість); закономірний характер зв'язку між її елементами [6, 14].

Соціальні комунікації лексичної одиниці існують не ізольовано, а в певному співвідношенні зі значеннями інших слів того поля, до якого вона належить. На думку І.В. Корунець, «термінополе – це уніфікована із системної точки зору багаторівнева класифікаційна структура, що об'єднує терміни сфери однорідної професійної діяльності» [11, 46]; «це сувора, логічно послідовна ієрархія зв'язків між термінами конкретної термінологічної системи на основі їх абсолютних показників –наукових дефініцій, які репрезентують логіко понятійні відносини у відповідній галузі знання» [21, 27].

Під термінологічним полем розуміють своєрідну, штучно окреслену сферу існування терміну, в межах якої він володіє всіма ознаками, що властиві цій одиниці (терміну) [22, 48]. Поле для термінологічного поняття є системою понять, до якої воно належить, а для терміну-слова полем є та сукупність інших термінів-слів, з якими він взаємодіє у межах такої фахової мови, на базі якої формується сам і на які впливає своєю мовною нормою [23, 49].

Згідно з другим підходом, який наявний у сучасній лінгвістичній літературі з приводу питання співвідношення понять «термінологія» та «терміносистема», вони ототожнюються науковцями чи вважаються синонімічними. Так, наприклад, Е. Ф. Скороходько вважає ці поняття синонімічними: «Сукупність термінів, які належать до певної галузі науки, техніки або іншої сфери людської діяльності, утворюють галузеву термінологію або термінологічну систему» [13, 65]. «Термінологія – система знаків спеціальної сфери діяльності, ізоморфна системі її понять, яка обслуговує її комунікативні потреби. Терміносистема – це термінологія, у якій експліцитно представлені її системні властивості. Термін – елемент термінології (терміносистеми)» [11, 129].

Термінолог Л.О.Симоненко зауважує: «Як би не називалася сукупність термінологічних одиниць, що обслуговує ту чи іншу галузь, сферу знання та людської діяльності, ці одиниці являють собою взаємопов'язаний набір термінологічних одиниць, які перебувають у певних системних відносинах» [23, 12].

Термінологіям не слід повністю відмовляти в системності, наділяючи подібною характеристикою лише терміносистему.

Саме слово «терміносистема» виникло в науковій лінгвістичній літературі в ХХ столітті під впливом тотального поширення системного підходу та використання методів системного аналізу. Виходячи із такого стану речей, вважається нераціональним закріплювати за словом «термінологія» її розуміння як сукупності термінів, що формуються та абсолютно стихійно, а за словом терміносистема – суворо впорядкованої сукупності термінів» [2, 13].

Подібна точка зору базується на тих фактах, що, по-перше, будь-яка неорганізована та невпорядкована сукупність термінів конкретної сфери чи галузі знання складається з термінів, які певним чином пов'язані між собою, при цьому неважливо, чи має такий зв'язок свідомо сформований чи випадковий характер; по-друге, цей зв'язок об'єднує елементи в сукупності визначеної форми, що називається по-різному залежно від якості елементів, які входять до неї; по-третє, оскільки в подібній сукупності є зв'язок між елементами, то неминучим є прояв певних закономірностей та відповідно, існування часового та просторового порядку цих елементів. Цю точку зору поділяють також Б. Н. Головін, Р.В. Іваницький, вважаючи, що «термінологія системна перш за все тому, що системним є світ і сама дійсність, окремі сфери якої вона, термінологія, обслуговує та позначає» [6, 13]. Проте далі науковці підкреслюють необхідність розмежовувати терміни «вільні та кодифіковані» [6, 27]. Цю думку згодом уточнює Р.Ю. Кобрін, відзначаючи, що «термінологія є системою, але її системні якості представлені імпліцитно, на відміну від термінологічної системи, де системні якості виражені експліцитно». Вважаючи термінологію сукупністю реальних термінологічних одиниць, науковець розглядає терміносистему як формалізоване представлення подібної сукупності [26, 10].

Новий етап у багаторічній дискусії науковців про співвідношення понять «термінологія» та «терміносистема» почався з розвитком когнітивного термінознавства, з позицій якого терміносистема визначається як «складна концептуальна структура знання про ту чи іншу професійну сферу дійсності, операції, що відбуваються в когнітивній системі людини в процесі сприйняття та породження нею професійного мовлення» [20, 12].

Виходячи з цього, науковець вважає, що знак рівності між визначеними поняттями ставити не можна, оскільки поняття «термінологія» має відношення до діяльності із впорядкування термінів, що здійснюється в межах процесу номінації термінованих понять, тоді як «терміносистема» пов'язана з класифікаційною діяльністю, спрямованою на сортування та квантифікацію відносин між термінами через поняття, позначені ними [10, 77–79].

Отже, термінологія, на думку науковця, являє собою вербалізований результат когнітивної діяльності фахівця, пов'язаний з осмисленням і засвоєнням ним професійного досвіду .

Терміносистема певної сфери знання/діяльності є своєрідним відображенням того, як фахівець концептуалізує (осмислює та виокремлює), категоризує (відносить до певної категорії, класу) та впорядковує фрагменти дійсності певної наукової, технічної чи професійної сфери, які її елементи для нього є релевантними, найбільш значущими.

Отже, робимо висновок, що термінологія є джерелом формування терміносистем. І термінології, і терміносистеми не можуть бути відірвані від свого субстрату – природної мови, на базі якої вони існують. Специфіка подібних сукупностей термінологічних одиниць полягає в тому, що вони являють собою структурні частини лексичної системи мови для спеціальних цілей, які надбудуються над мовою природною, обслуговуючи певну спеціальну галузь знань чи діяльності (наукову, технічну, виробничу сферу).

Подібну думку підтверджує і Т.І. Панько, вважаючи терміносистеми конструкторами, що «фігурують не в природних мовах, а в їх функціональних

різновидах, які називаються мовами для спеціальних цілей» [28]. Терміносистема формується на певному етапі розвитку конкретної сфери наукового, технічного чи професійного знання, коли вже створено його наукову теорію, позначено його об'єкти та зв'язки між ними. Під час формування теорії, що описує цю сферу, або конструюється її терміносистема, або впорядковуються термінології, що склалися стихійно на початку формування теорії, перетворюючись на терміносистему в результаті уніфікації термінологічних варіантів, досягнення мінімального ступеня їх варіативності (напр., свідомому скороченні чи усуненні синонімії, багатозначності), впорядкування, унормування, лексикографічної обробки терміноодиниць. На відміну від інших мовних підсистем, терміносистема утворюється в ході свідомого відбору термінів із лексичних одиниць природної мови. Від новоствореної термінології та інноваційної лексики терміносистема відрізняється також впорядкованістю, зафіксованістю в стандартах, межі яких чітко визначені [13; 16; 22].

Таким чином, поняття термінології та терміносистеми не здобули однозначного трактування в сучасному термінознавстві. Це зумовлене тим, що визначені поняття розглядаються науковцями з різних позицій, що базуються на різних теоретичних засадах. Проте натеper наявні загалом два погляди термінознавців на вказані поняття. Згідно з першим вони розмежовуються за критеріями свідомості – стихійності, впорядкованості – невпорядкованості, системності – асистемності [20; 25]. Подібні критерії розмежування є фактично категоріальними ознаками терміносистеми та термінології, що й визначають їх виокремлення та розмежування. Ознака свідомості вказує на усвідомлене конструювання терміносистеми, що здійснюється на основі одиниць, що віддзеркалюють впорядковану систему знань чи професійної діяльності та її понять. Структура терміносистеми адекватно відображає структуру системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності. Терміносистема як системне утворення формується на основі термінології відповідної галузі знань чи діяльності, актуалізованої сукупністю її терміноодиниць, внаслідок їх впорядкування,

унормування та лексикографічної обробки. Згідно з другим поглядом визначені поняття ототожнюються науковцями або розглядаються як синонімічні. Такий погляд базується на тому, що і терміносистему, і термінологію вважають системними утвореннями, оскільки системною є галузь знань чи професійної діяльності, поняття якої вони позначають, а також зв'язки між терміно-одинацями, що формують і термінологію і терміносистему. Незважаючи на те, що системність вважається ознакою і терміносистеми, і термінології, якість її вияву в них є різною. [25] Так, у терміносистемі її вияв є експліцитним, тоді яку термінології – імпліцитним. У межах когнітивного термінознавства поняття «терміносистема» фактично розглядається як свідомо сконструйована система одиниць, що віддзеркалює процеси концептуалізації та категоризації фрагментів наукового знання чи професійної діяльності фахівців у певній сфері. Термінологія віддзеркалює лише результати впорядкування термінів у межах номінативної діяльності людини у певній сфері наукового знання чи професійної діяльності.

1.3. Перекладацькі трансформації при перекодуванні термінів українською мовою

І. В. Корунець вважає, що «Перекладацька діяльність по визначенню носить посередницький характер, оскільки її мета полягає в тому, щоб зробити доступним для читачів перекладу повідомлення, зроблене автором оригіналу на іншій мові» [11, 40].

Головна мета цієї діяльності – досягнення еквівалентності. Еквівалентний переклад – це такий переклад, який здійснюється на рівні, необхідному і достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні відповідного плану вираження, тобто норм мови перекладу [8, 76–78]. Коли говорять, що фраза іноземною мовою та її переклад еквівалентні один одному, мається на увазі, перш за все, їх семантична еквівалентність, тобто співвіднесеність з однією і тією ж предметною ситуацією.

Т.Р. Кияк розрізняє два види семантичної еквівалентності - компонентний і денотативний [9]. Враховуючи, що при перекладі ми маємо справу зі змістом, тобто одним із семантичних компонентів мовної одиниці, можна сказати, що семантична еквівалентність досягається завдяки наявності в текстах одних і тих же сем. У цьому випадку тексти знаходяться у відношенні компонентної семантичної еквівалентності. Другий вид семантичної еквівалентності, іменованій денотативною, пов'язаний з явищем мовної вибірковості. Суть її полягає в тому, що один і той же предмет і предметна ситуація можуть бути описані з різних сторін за допомогою різних ознак: наприклад, "Картина висить на стіні" (предикат стану), "Картину повісили на стіну" (предикат дії) і "Я бачу картину на стіні" (предикат сприйняття). Різні семантичні предикати перехреснюються і є взаємозамінними завдяки тому, що описують одну й ту ж ситуацію. На відміну від компонентного рівня семантичної еквівалентності, на рівні денотативної еквівалентності спостерігається семантична розбіжність між вихідним текстом і текстом перекладу. Ставлення еквівалентності тут засноване на прирівнювання різних, але співвіднесених з однією і тією ж предметною ситуацією семантичних компонентів.

Таким чином, для досягнення семантичної еквівалентності потрібні різноманітні перекладацькі перетворення (трансформації або заміни). На рівні компонентної еквівалентності в основному використовуються трансформації, що зачіпають граматичну структуру висловлювання. Рівень денотативної еквівалентності вимагає складніших лексико - граматичних трансформацій, що тягнуть за собою зміни в семантичній структурі висловлювання [7].

Переклад забезпечує можливість міжмовної комунікації. Для створення повноцінного перекладу перекладач повинен брати до уваги не тільки характеристики мов оригіналу та перекладу, але й аспекти міжмовної комунікації, що впливають на хід і результат перекладацького процесу, у тому числі особистісні характеристики автора повідомлення і адресатів інформації, їх знання, досвід, національно-культурну реальність, що відбивається в повідомленні. І основним способом створення такого перекладу виступають перекладацькі трансформації, що

є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Трансформації полягають в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [6, 25].

С.В. Радецька визначає трансформації при перекладі як «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому відповідність, яка не збігається зі словниковим» [3, 138]. В даний час існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій запропонованих різними авторами. Так І.С. Квітко пропонує класифікацію перекладацьких трансформацій за характером відхилення від міжмовних відповідностей, в якій всі трансформації підрозділяються на: морфологічні – заміна однієї категоріальної форми іншою або декількома; синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень; стилістичні – зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту; семантичні – зміна не тільки форми вираження змісту, а й самого змісту, а саме, тих ознак, за допомогою яких описана ситуація; змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні [8].

У класифікації Р.В. Іваніцького перекладацькі трансформації розрізняються за формальними ознаками: перестановки, додавання, заміни, вилучення [6]. При цьому він підкреслює, що подібний розподіл є значною мірою приблизним і умовним. Перестановками називаються зміни розташування (порядку наступності) мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Під замінами маються на увазі як зміни при перекладі слів, частин мови, членів речення, типів синтаксичного зв'язку, так і лексичні заміни (конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, компенсація). Додавання припускають використання в перекладі додаткових слів, що не мають відповідностей в оригіналі. Під вилученням мається на увазі пропуск тих або інших слів при перекладі [16, 145].

При цьому більшість дослідників сходиться у необхідності розділяти перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні, стилістичні [6, 19]. При цьому автори зауважують, що трансформації можуть поєднуватися одна з однією, приймаючи характер складних комплексних трансформацій. Між різними типами

трансформацій немає глухої стіни, одні й ті ж трансформації можуть іноді являти собою спірний випадок, їх можна віднести до різних типів .

Мотиви і причини використання перекладацьких трансформацій визначаються тим фактом, що точність перекладу визначається не формальною відповідністю між одиницями двох мов, а їх функціональною тотожністю. «Точним може вважатися лише такий переклад, який забезпечує тотожність функції тексту перекладу і тексту оригіналу» [18, 88].

Таким чином, трансформації використовуються перекладачем для того, щоб текст перекладу був функціонально тотожним тексту оригіналу. В більш розгорнутому вигляді цю позицію висвітлює Л.М. Костенко. Автор впроваджує термін «комунікативна компетенція». Під комунікативною компетенцією розуміється комплекс передумов, без якого неможлива мовна комунікація. На думку дослідника «реакція людини на текст визначається не тільки властивостями самого тексту (його семантикою і структурою), але і наявністю певних передумов, якими людина повинна володіти щоб адекватно сприйняти та інтерпретувати текст, наявності звичок до певних стандартів та певних знань, не маючи яких не можливо зрозуміти про що йде мова» [13, 29].

При цьому він ділить комунікативну компетенцію на складові, кожна з яких відіграє свою роль в процесі сприйняття та інтерпретації тексту. Відсутність у одержувача тексту необхідної попередньої інформації призводить до ситуації, коли «слова зрозумілі», але незрозуміла суть сказаного.

Таким чином, вплив тексту на адресата визначається співвідношенням властивостей тексту з комунікативною компетенцією адресата. Для того, щоб вплив на адресата тексту перекладу відповідав тексту оригіналу, необхідно, щоб співвідношення мовних характеристик тексту перекладу з комунікативною компетенцією перекладача було б аналогічно співвідношенню мовних характеристик тексту оригіналу з комунікативною компетенцією автора [13].

Отже, причинами перекладацьких трансформацій є суттєві розбіжності комунікативних компетенцій носія вихідної мови і носія мови перекладу і

необхідність «згладити» їх заради досягнення рівноцінності регулятивного впливу вихідного тексту і тексту перекладу.

И.С. Квітко називає 3 основні причини перекладацьких трансформацій:

– розбіжності в системах мови оригіналу і мови перекладу, які можуть бути наступними;

– розбіжності норм мови оригіналу і мови перекладу;

– розбіжність узусу, що діє в середовищі мови оригіналу і мови перекладу [8, 79].

Е.Ф. Скороходько виділяє наступні мотиви застосування трансформацій, з метою домогтися більш високого ступеня еквівалентності:

– прагнення уникнути буквалізму при перекладі;

– прагнення використовувати вирази і конструкції, що є найбільш уживаними в мові перекладу;

– необхідність подолання міжмовних відмінностей в оформленні однорідних членів речення;

– прагнення уникнути неприродності, громіздкості, неясності та нелогічності виразів;

– прагнення до більш компактного варіанту перекладу;

– прагнення донести важливу фонову інформацію або зняти надлишкову;

– прагнення відтворити образність, що важко передається мовою перекладу [24, 32].

При перекладі з англійської мови на українську або будь-яку іншу мову причина, що спонукає вдаватися до перекладацьких трансформацій, найчастіше криється у притаманному англійській мові баченні світу та пов'язаному з цим явищем мовної вибірковості. При перекладі має місце не тільки контакт двох мов, а й зіткнення двох культур [24, 54].

Необхідно відзначити, що всі причини використання перекладацьких трансформацій зводяться до двох основних: об'єктивні та суб'єктивні. З об'єктивних причин відбуваються трансформації, пов'язані з культурними відмінностями носіїв

двох мов, з відмінностями граматичних структур мов. До суб'єктивних причин відносяться: нестача часу в умовах усного перекладу, власний стиль перекладача, рівень його компетенції і той факт чи є перекладач носієм мови оригіналу або мови перекладу.

При цьому необхідно уточнити, що існує два основних види замін: стійкі міжмовні відповідності, утворені за допомогою перекладацьких трансформацій і контекстуальні, що утворюються в процесі перекладу залежно від контексту. Всі ці заміни відбуваються з причини відмінностей у структурах мови оригіналу і мови перекладу. До таких відмінностей відносяться:

- розбіжності в системах вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжності мовних норм вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжність узусів, що діють в середовищі носіїв вихідної мови і мови перекладу;
- розбіжності фонових знань у носіїв мови оригіналу і мови перекладу.

Вищезазначені розбіжності і утворюють труднощі при перекладі, їх подоланню і служать перекладацькі трансформації, як спосіб досягнення еквівалентності при перекладі [24].

Отже, кожна мова являє собою систему систем нижчого порядку (підсистем) та включає в себе фонетичну, морфологічну, лексичну, словотворчу, синтаксичну підсистеми. При зіставленні мови оригіналу і мови перекладу відмінності мають місце як між системами окремих мов, так і між підсистемами, що їх складають. Вони і обумовлюють необхідність використання перекладацьких трансформацій при перекладі англійських публіцистичних текстів на українську мову.

Перекладацькі трансформації відбуваються під час перекодування термінів з однієї мови на іншу, зокрема з англійської на українську. Наведемо перелік деяких типових трансформацій, які можуть відбутися при такому перекладі:

1) Стилiстичнi трансформацiї – це трансформацiї, якi змiнюють стилiстичне забарвлення одиницi, що перекладається [54, с. 44]. When I could stand it no longer I raised myself upon my knees, still keeping hold with my hands, and thus got my head

clear. – Коли я відчув, що сили зраджують мене, я підвівся на коліна, не випускаючи кільця з рук, і голова моя опинилась над водою.

2) Синтаксичні трансформації – суть, яких полягає у зміні синтаксичних функцій слів і словосполучень. Зміна синтаксичних функцій в процесі перекладу супроводжується перебудовою синтаксичної конструкції. До синтаксичним трансформаціям відноситься також заміна англійської пасивної конструкції українською активною [54, с. 45–46]. *He hath been by the Tarantula.* – Тарантул вкусив його .

3) Морфологічні трансформації – заміна однієї частини мови іншою, або декількома частинами мови [54, с. 47]. *With how vast a triumph – with how vivid a delight – with how much at all that is ethereal in hope did I feel, as she bent over me in studies but little sought – but less known, that delicious vista by slow degress expanding before me.* – З яким нескінченним запалом, з яким радісним захопленням, з якою високою надією розпізнавав я Лігейю, коли вона схилялася наді мною під час моїх занять (без прохання, майже непомітно), ту чудову надію, що повільно розгорталася переді мною .

4) Семантичні трансформації – здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій [54, с. 49]. *He was the kind of guy that hates to answer you right away.* – Такі, як він, одразу не відповідають .

5) Граматичні трансформації – полягають у перетворенні структурних пропозицій, в процесі перекладу, відповідно до норм мови перекладу [54, с. 51]. *We got under way with a mere breath of wind, and for many days stood along the eastern coast of Java, without any other incident to beguile the*

Ці трансформації залежать від контексту, типу тексту та специфіки перекладу. Оптимальний переклад вимагає глибокого розуміння обох мов, контексту та сфери знання, до якої належить перекладений текст.

Висновки до I розділу

Отже, під науково-технічним терміном (НТТ) розуміють спеціальне слово або вираз, який використовується в наукових або технічних дисциплінах для позначення конкретного поняття, процесу, об'єкту або явища. Він має чітку та однозначну дефініцію, що дозволяє спілкуватися та передавати точні знання в межах наукових та технічних спільнот.

Виділяють такі види науково-технічних термінів:

1) спеціалізовані терміни; 2) терміни-аналоги; 3) аббревіатури та акроніми.

Що стосується класифікацій науково-технічних термінів, то їх поділяють на такі групи:

За галуззю знань: НТТ можна класифікувати за галуззю науки або технічним сектором, до якого вони належать, наприклад, фізика, хімія, інформатика, медицина тощо.

За ступенем абстракції: НТТ можна розділити на конкретні та абстрактні.

НТТ можна класифікувати за рівнем спеціалізації, це деякі терміни, які використовуються лише в певних підгалузях науки або техніки, а інші – загальноприйняті та використовуються в багатьох галузях.

Враховуючи різні підходи лінгвістів до понять «термінологія» та «терміносистема», під термінологією розуміємо структуру терміносистеми, яка встановлює норми щодо створення та використання термінів, а також розробляє методики стандартизації термінологічного матеріалу. Метою термінології є забезпечення чіткості та однозначності мовлення в конкретній галузі, уникнення двозначностей та помилок у розумінні фахових понять. В той й же час терміносистема – це система термінів, які використовуються в певній галузі знань або професійному співтоваристві. Терміносистема включає в себе всі терміни, які використовуються в даній галузі, а також встановлює їх ієрархію та взаємозв'язки. Вона враховує специфіку конкретної галузі і служить засобом узгодження термінології в рамках цієї галузі.

Галузеві терміносистеми взаємодіють одна з одною, нерідко мають частину спільного термінологічного фонду. Ізольованих терміносистем немає.

З'ясовано, що термінологія та терміносистема відрізняються, терміносистема, на відміну від термінології, виступає складною усталеною системою, елементами якої є лексичні одиниці (слова та словосполучення) певної мови для спеціальних цілей, структура якої адекватна структурі системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності, а функція полягає в тому, щоб слугувати її знаковою (мовною) моделлю. Терміносистема формується на певному етапі розвитку конкретної сфери наукового, технічного чи професійного знання, коли вже створено його наукову теорію, позначено його об'єкти та зв'язки між ними. Під час формування теорії, що описує цю сферу, або конструюється її терміносистема, або впорядковуються термінології, що склалися стихійно на початку формування теорії, перетворюючись на терміносистему в результаті уніфікації термінологічних варіантів, досягнення мінімального ступеня їх варіативності (напр., свідомому скороченні чи усуненні синонімії, багатозначності), впорядкування, унормування, лексикографічної обробки терміноодиниць.

Також проаналізовано, що перекладацькі трансформації відбуваються під час перекодування термінів з однієї мови на іншу, тому дослідниками виділено серед типових трансформацій такі: 1) фонетичні або фонематичні адаптації; 2) морфологічні адаптації; 3) синтаксичні перетворення; 4) лексичні заміни; 5) адаптація термінів; 6) культурні адаптації; 7) визначення прийменників та відмінювання іменників; 8) збереження термінологічної точності.

Ці трансформації залежать від контексту, типу тексту та специфіки перекладу. Оптимальний переклад вимагає глибокого розуміння обох мов, контексту та сфери знання, до якої належить перекладений текст.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

2.1. Структура англомовних медичних термінів

Медична термінологія, в незалежності від мови використання, в своєму функціонуванні підтримує певну цілісність і єдність всіх взаємопов'язаних елементів. Характерними для медичної термінології є багата кількість дефініцій, однозначність, абстрактність, відсутність експресії й емоційного забарвлення, стилістична нейтральність, співвіднесеність зі спеціальними поняттями й чітка логічність [4, 71]. Подібний підхід можемо бачити у І. Борисюка, який описав схему функціонування терміну: «ідеальним для будь-якої терміносистеми є той стан, коли одному окремому поняттю відповідає один термін, бо саме така чітка, регламентована співвіднесеність назви й реалії дає можливість уникати можливих різночитань, а подекуди й плутанини в царині термінів» [28, 247–249].

Однак з огляду на постійний розвиток і зміни в медичній науці, появу нових технологій, хвороб, сучасних методів лікування і діагностики, структура медичного наукового мовлення і термінології постійно розвивається і тому позбавлена ригідності. З'являються абсолютно нові явища, для опису яких необхідно створювати не тільки відповідні поняття і терміни, але й цілі конструкції.

За декілька століть свого існування мова медицини перетворилася на велику кількість національних медичних мов. Для англомовної медичної термінології характерні такі ж самі способи і сфери функціонування, як і для медичних термінологічних систем інших мов. Сьогодні медична англійська є основною мовою міжнародного спілкування. Вона використовується в більшості впливових медичних журналів і стала найбільш вживаною на міжнародних конференціях. Англомовна медична термінологія в сучасному світі без перебільшення відіграє лідируючу роль. Це напряду пов'язано з процесами глобалізації, через які англійська стала мовою-посередником між науковцями і медичними професіоналами з різних країн. Таке становище зумовило появу великої кількості англомовної літератури і іншого контенту медичної спрямованості в світовому інфопросторі. Англомовна клінічна

термінологія включає в себе назви захворювань, методів профілактики, обстеження, діагностики і лікування, клінічних спеціальностей і спеціалістів.

Медична мова, якою користуються лікарі-фахівці у своєму професійному спілкуванні, характеризується широким використанням спеціальної лексики, і за метою висловлювання (адресатом) складається з трьох основних шарів:

- технічна лексика, тобто латинські та англійські медичні терміни, які використовуються в анатомічних описах, наукових статтях (*diabetes mellitus, acne vulgaris, tibia, tetanus, opisthotonos, diarrhoea, vertebra, Methandriolum, fossa, corpus vertebrae*);
- напівтехнічна лексика, тобто мова, яка використовується в спілкуванні між лікарями (*acne, skin eruption, trismus, vertebral body, IV, infant, incision, urine, fracture*);
- нетехнічна (розмовна) лексика, тобто медична англійська, яку іноді використовують лікарі в спілкуванні з пацієнтами і людьми без медичної освіти (*pimples, red spots, rash, lockjaw, the runs, child, cut, pee, broken bone*) [41, 131-133].

За походженням та структурою англомовна медична термінологія поділяються на:

1. Греко-латинські терміноелементи.
2. Слова германського походження.
3. Аббревіатури і акроніми.
4. Арабські та французькі терміноелементи.
5. Епоніми.

Греко-латинські терміноелементи. Англійська мова історично та культурно пов'язана з латиною. Задовго до того, як англійська стала *lingua franca* науки та медицини, домінувала латина. До III століття студенти-медики отримували освіту ще й грецькою мовою. По суті, як грецька, так і латинська мови формували традиції медичної та наукової писемності протягом понад 2000 років.

Грецькі лікарі були особливо вправними діагностами. З цієї причини грецькі терміни часто зустрічаються в клінічній термінології, наприклад, *cardiology*, *nephropathy*, *gastritis*, тоді як латинські слова складають більшість анатомічних термінів: наприклад, *cor*, *ren* або *ventriculus*.

Грецька мова є чудовим джерелом спеціалізованої термінології завдяки своїй лінгвістичній пластичності, а саме неймовірній придатності для утворення складних слів. Коли швидкий розвиток медичної науки протягом останніх двох століть вимагав створення нових термінів для нещодавно відкритих хвороб і винайдених медичних інструментів, грецькі слова, часто в їх латинізованих формах, стали оптимальним рішенням цієї проблеми [33, 3–4]:

brachion (arm) – brachial;

derma (skin) – dermal / dermatitis;

hepar (liver) – hepatic / hepatitis

kardia (heart) – cardiac / carditis;

nephros (kidney) – nephric / nephrosis;

osteon (bone) – osteal / osteoma.

Саме через це, майже половина широко вживаної медичної термінології, заснованої на грецькій і латинській мовах, утворилися менше одного століття тому.

Розуміння значень найбільш часто вживаних коренів, префіксів і суфіксів, що походять з латинської і грецької мов, допоможе суттєво полегшити розуміння всієї медичної сфери. Медичні терміни є комбінацією слів, які описують частини тіла, функцію чи стан. Основні терміни раз у раз зустрічаються в різних комбінаціях. Розуміння значень грецьких і латинських коренів, префіксів і суфіксів дозволяє розбирати медичні терміни на складові частини і допоможе навчитися розуміти медичну термінологію не тільки англійською, а і будь-якою іншою мовою з розвинутою системою медичних терміноелементів. Деякі назви хвороб, які отримали своє наймення за часів утворення і розвитку медичного мовлення, і які використовуються досі, у багатьох випадках є просто описом виразних і показових симптомів; наприклад, *hydro-phobia – fear of water* (боязнь води) – вказує нам на

сказ, тому що неможливість пити є ранньою характерною ознакою цього захворювання [33, 15].

Розглянемо деякі приклади медичної термінології грецького і латинського походження з урахуванням основної структури терміну. Медичні терміни складаються з стандартних словотвірних елементів. Розкладання слова на складові частини має допомогти читачам з'ясувати значення незнайомого терміну. Наприклад, *hypothermia* має префікс *hypo-* (що означає «нижче норми»), корінь *therm* (жар або тепло) і суфікс *-ia* (стан). Розглянемо ці словотвірні елементи за порядком їх появи в структурі слова [41].

Префікс. Префікс з'являється на початку медичного терміну та зазвичай вказує на розташування, напрямок, тип, якість або кількість. Префікс змінює значення кореня слова. Він може вказувати на розташування, тип, якість, категорію тіла або кількість. Префікси є необов'язковими і не зустрічаються в усіх медичних термінах.

- *macro-, mega(lo)- (large) – megalencephaly-capillary malformation;*
- *semi- (half) – semitendinosus muscle;*
- *bi- (two) – biceps (two-headed (muscle));*
- *anter(o)- (front) – anterior torso;*
- *epi- (on top of) – epidural (on top of the dura);*
- *a- (no) – aphasia (no speech);*
- *neo- (new) – neoplasia (new growth (cancer));*
- *dys- (abnormal) – dysfunctional / dysmenorrhea (not functioning normally / abnormal menstrual periods);*
- *poly- (many) – polyuria ([passing] a lot of urine);*
- *olig(o)- (few) – oliguria (not [passing] much urine);*
- *erythr(o)- (red) – erythrocyte (red [blood] cell);*
- *leuk(o)- (white) – leukemia (“white blood”);*
- *cyan(o)- (blue) – cyanosis (having a bluish color);*

- *melan(o)- (black) – melanoma (black swelling);*
- *hypo- (underneath/below) – hypoglycemia (low blood sugar level);*
- *ambi- (both) – ambilateral (on both sides).*

Корінь: корінь надає терміну його основне семантичне значення. Майже всі медичні терміни містять хоча б один корінь. Якщо префіксу немає, термін починається з кореня. Корінь слова є основоположним елементом будь-якого медичного терміну. Він часто вказує на частину або систему тіла.

- *adip(o) (fat) – adipose tissue;*
- *cephal(o) (head) – cephalic presentation;*
- *cranio (skull) – cranial nerves;*
- *carci (cancer) – carcinogenic properties;*
- *esophag (windpipe) – esophageal ulcer;*
- *oto, aur (ear) – otolaryngologist;*
- *mast (breast) – mastectomy;*
- *my(o) (muscle) – myalgia;*
- *neur(o) (nerve) – neural system;*
- *o(o) or ov(o) (egg) – oophorectomy;*
- *sarco (flesh) – sacral dimple;*
- *spin(o) (spine) – spinal nerves;*
- *thorac(o) (chest) – thoracic surgery;*
- *ventr(o) (belly) – ventral surfaces;*
- *viscer(o) (internal organ) – visceral fat.[45]*

Суфікс: суфікс з'являється в кінці терміна та може вказувати на спеціальність, тест, процедуру, функцію, розлад або статус. В іншому випадку суфікс може просто визначити, чи є слово іменником, дієсловом чи прикметником.

Групування хірургічних, діагностичних, патологічних, споріднених і граматичних суфіксів полегшує їх запам'ятовування. Хірургічні суфікси описують тип інвазивної процедури, що виконується на частині тіла. Діагностичні суфікси

описують процедуру, яка виконується для визначення причини та характеру хвороби. Патологічні суфікси описують аномальний стан або хворобу.

- *-ec-tomy (cutting out) – mastectomy / hysterectomy (surgical removal of the breast / surgical removal of the womb);*
- *-emia (in the blood) – uremia (urea in the blood);*
- *-gram (result of imaging) – angiogram (blood vessel imaging recording (visible result of the procedure));*
- *-graphy (process of imaging) – angiography (blood vessel imaging recording (the procedure));*
- *-itis (inflammation of) – arthritis (inflammation of the joint);*
- *-plasty (repair) – angioplasty (blood vessel repair) [34].*

Короткі граматичні суфікси приєднуються до коренів слів, щоб утворити частини мови, наприклад прикметники та іменники. Багато з цих самих суфіксів використовуються в англійській мові. Одна група граматичних суфіксів позначає «відношення до»:

- *cardi-ac – pertaining to the heart (cardi: heart);*
- *neur-al – pertaining to a nerve (neur: nerve);*
- *muscul-ar – pertaining to muscle (muscul: muscle);*
- *pulmon-ary – pertaining to the lungs (pulmon: lung);*
- *esophag-eal – pertaining to the esophagus (esophag: esophagus);*
- *thorac-ic – pertaining to the chest (thorac: chest);*
- *poster-ior – pertaining to the back (of the body) (poster: back (of body), behind, posterior);*
- *cutane-ous – pertaining to the skin (cutane: skin);*
- *acous-tic – pertaining to hearing (acous: hearing) [34].*

Сполучна голосна використовується, коли за коренем стоїть інша частина слова, яка починається з приголосної. Для полегшення вимови після кореня

(наприклад, *neur-o-logy*) додається сполучна голосна (зазвичай буква «o»). Корінь і голосний разом (наприклад, *neur-o*) називаються сполучною формою [45].

Абревіатури і акроніми. Абревіатура – це скорочена форма написаного слова або фрази. Абревіатури можна використовувати для економії місця та часу, щоб уникнути повторення довгих слів і фраз або просто для відповідності загальноприйнятому використанню [46]. В останні десятиліття спостерігається значне зростання використання абревіатур в медичному дискурсі. Абревіатури загальноживані у всіх сферах медицини, медичної документації, включаючи історії хвороби, витяги з протоколів, медичні висновки та висновки спеціалістів, інтернет-листування, спілкування між лікарями-спеціалістами, матеріали студентів.

Стиль скорочень непослідовний і довільний і включає багато можливих варіацій. Деякі абревіатури утворюються шляхом пропуску всіх літер слова, крім перших кількох; такі абревіатури зазвичай закінчуються крапкою: *cap.* (*capsule*), *acc.* (*accomodation*), *ant.* (*anterior*), *Ao.* (*aorta*), *asc.* (*ascending*), *bilat.* (*bilateral*), *elix.* (*elixir*). Інші абревіатури утворюються шляхом пропуску літер із середини слова і зазвичай також закінчуються крапкою (але не завжди): *Dr.* – *doctor*, *jt.* – *joint*, *Mb* – *myoglobin*, *msec* – *millisecond*, *pg* – *pictogram* [31].

Акроніми – це абревіатури, утворені з початкових літер розгорнутої фрази та зазвичай не містять крапок: *AGUS* – *atypical glandular cells of undetermined significance*, *ASCVD* – *atherosclerotic cardiovascular disease*, *FBS* – *fasting blood sugar*, *GB* – *gall bladder*, *HEENT* – *head, eyes, ears, nose, throat*, *IDDM* – *insulin dependent diabetes mellitus*, *IV* – *intravenous*, *MD* – *medical doctor*, *MMRV* – *Measles, Mumps, Rubella, Varicella vaccine*, *N/V* – *nausea and vomiting*, *PCC* – *Patient Care Coordinator*. Вони є чи не найпоширенішими в медичному мовленні і увійшли в повсякденний лексикон медичних спеціалістів. Розглянемо частину історії пацієнта:

Medical History:

+CAD w/ Left heart cath in 2005 showing 40% LAD, 50% small D2, 40% RCA and 30% large OM; 2006 TTE showing LVEF 60-65% with diastolic dysfunction, LVH, mild LA dilation

+*Hyperlipidemia*

+*HTN*

+*DM 2, last A1c 6.7 in 9/2005*

+*Asthma/COPD*

+*GERD*

+*h/o iron deficiency anemia [39]*

Цей приклад наочно ілюструє вживання абrevіатур і акронімів в лікарській практиці, а саме в описі медичної карти пацієнта. Ми бачимо, що більше 60% тексту складають саме такі елементи медичної термінології.

Слова германського походження. Слова і терміни германського походження функціонують здебільшого в науково-популярному медичному дискурсі і в сфері спілкування медичних професіоналів між собою та з пацієнтами і людьми, не пов'язаними з медициною і наукою, оскільки така лексика в сучасній англійській мові здебільшого відноситься до побутової, а не наукової. Германські терміни зустрічаються при описі:

- симптомів і ознак: *pain, ache, itching, fever, chills, swelling, nausea, vomiting, sleeplessness, headache, constipation, wheezing, cough, sneezing, bleeding, breathlessness, heartburn;*
- дії фізіологічного процесу чи стану (дієслова): *to cure* (лікувати, зцілювати), *to treat* (лікувати), *to hurt* (ранити, пошкоджувати), *to feel* (відчувати, пальпувати), *to beat* (битися), *to hear* (чути, слухати), *to itch* (свербіти), *to bleed* (кровоточити, мати кровотечу);
- частин тіла: *head, neck, body, eyes, nose, ear, mouth, shoulder, chest, breast, arm, hand, finger, toe, leg, knee, ribs, wrist, back, spine, hip, thigh, bottom, ankle, foot, torso, waist, nape, shin, calf;*
- органи тіла: *heart, lungs, stomach, liver, windpipe, spleen, kidneys, brain, bowel, bladder, gall bladder, tooth, blood, skin, tissue, fallopian tube, bile duct;*
- чуттів: *smell, hearing, sight, taste, touch, balance;*

- медичного устаткування: *scalpel, sutures, stitches, contact lenses, portable ventilator, first aid kit, stretcher, spinal board, patient monitor, forceps, clamp, glasses, retractor, scissors, syringe, tape, bandage, gloves, braces, wheelchair, kidney tray, plaster cast, needle holder, eye chart, scales, cotton wool, x-ray, crutch, gurney, dropper etc.*;
- назв деяких медичних професій: *nurse, physician, social worker, laboratory technician, assistant, health practitioner, clinical coder, feldsher, surgeon, midwife, birth attendant, operating department practitioners, scientist, occupational therapists, athletic trainers, medical laboratory scientists, paramedics, dentists* [53];
- назв травм і пошкоджень: *burn, fracture, bite, sting, dislocation, sprain, cut, laceration, scratch, scrape, wound, injury, bruise, eruption, rash, scar, pimple, blain, skin lesions*;
- назв захворювань: *mumps, chickenpox, anxiety, Alzheimer's disease, bipolar disorder, cancer, tumor, chronic fatigue syndrome, obstructive pulmonary disease, common cold, flu, heart disease, croup, deafblindness, seizures, gallstones, genital warts, gout, gum disease, hay fever, indigestion, irritable bowel syndrome, kidney stones, cramps, measles, migraine, miscarriage, nosebleed, obesity, panic disorder, scabies, scarlet fever, septic shock, shingles, stillbirth, stroke, heart attack, thrush, tooth decay, whooping cough* [32].
- фармацевтичних термінів: *pill, drops, ointment, topical, tablet, direct effect, side effect, dosage, dosage form, cream, allergic reaction, drug, medication, bacterial filter, tablet press, In-line or post-market drugs, health plan, addiction, blind experiment, ceiling, Clinical Therapeutic Index, distribution, dummy, efficacy, equipotent, hazardous, potency, threshold dose, tolerance* [44].

Арабські та французькі терміноелементи. Порівняно невелику групу медичних термінів в англійській мові складають арабські і французькі елементи. Цьому посприяло розширення і розвиток Халіфату в VII столітті. Найвідоміший арабський лікар Ібн Сіна, або Авіценна (10–11 ст.), відіграв велику роль в розвитку

світової медицини і медичного мовлення. Його найвідомішою працею є «Канон медицини», медична енциклопедія, яка стала стандартним медичним текстом у багатьох середньовічних університетах і використовувалася аж до 17 століття. Арабські слова, які увійшли в англійську через латинську, а потім і французьку, включають: *alcohol, alchemy, alkali, nitrate*. Французька мова була посередником між латинізованою грецькою та англійською мовами, причому численні слова з грецьким і латинським корінням стали основною частиною сучасної англійської лексики: *superior, inferior, male, female, face, gout, migraine, odor, ointment, fatigue, pain, venom, acne, basis, chaos, character, criterion, dogma, horizon, stigma, asthma, trauma* [42].

Епоніми. Іншим термінологічним аспектом є використання епонімів у медичних текстах. Ньюмарк визначає епонім як «будь-яке слово, ідентичне власному імені або похідне від нього, яке надає йому пов'язаний сенс» [47, 198]. Ньюмарк також стверджує, що існує три категорії: ті, що походять від осіб, предметів і місць. Медичні епоніми здебільшого походять від прізвищ винахідників, дослідників і відкривачів певного явища, захворювання, процесу тощо [47]. *Koranyi treatment* – лікування лейкемії бензолом. Шандор Кораньї першим застосував бензол для лікування лейкемії (через наявність побічних ефектів таке лікування більше не використовується). Іноді такі терміни походять від географічних назв: *Stockholm syndrome, Nipah virus, West Nile virus, Ebola virus*. Інші відомі медичні епоніми в англійській мові: *Parkinson's (syndrome, disease), Alzheimer's (disease, dementia, baskets, sclerosis, etc.), Papanicolaou (smear, test), Asperger's syndrome, Huntington's disease, Luer lock, Allis clamp, Smith's fracture, Palmaz stent, Katayama syndrome* [40, 311].

В цьому підрозділі ми розглянули основні структурні елементи англомовних медичних термінів. Ми звернули особливу увагу на терміни греко-латинського і германського походження, медичні аббревіатури і акроніми, слова арабського і французького походження та епоніми. На основі проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що найбільш уживаними в англомовній медичній термінології є

слова греко-латинського походження. Вони вживаються в усіх сферах функціонування медичного мовлення. Втім, така картина є характерною для світового медичного дискурсу загалом. Наступною найбільшою групою є слова германського походження, які стали невід'ємною частиною сучасної англійської мови і часто відносяться до побутової і розмовної лексики. Вони також використовуються на всіх рівнях медичного мовлення і вживаються в неформальному або напівформальному спілкуванні. Окреме місце займають аббревіатури і акроніми, оскільки на даному етапі розвитку англійського медичного мовлення вони набули важливого значення в медичній документації і спілкуванні медичних працівників. Деякі дослідники вважають таку популярність вживання аббревіатур і акронімів в медичному мовленні західного світу великою проблемою, оскільки через це виникає велика кількість помилок і непорозумінь, які напряму впливають на життя і здоров'я пацієнтів. Епоніми також виступають універсальним явищем в медичному світовому дискурсі, оскільки найчастіше створені від власних назв: прізвищ або географічних назв. Певна частина термінів має арабське або французьке походження. Це явище історично зумовлено і також характерне для багатьох мов світу.

2.2. Проблеми перекладу медичних термінів з англійської на українську мову

Україна на даному етапі починає займати помітне місце на міжнародній арені, ми входимо в європейську і світову спільноту на всіх рівнях, включно з медичною сферою. В зв'язку з цим українська мова зараз переживає етап активного становлення. Існує нагальна потреба в розвитку і удосконаленні перекладу медичного мовлення. І в першу чергу це стосується українсько-англійського і англо-українського перекладу. Довгий час медичний переклад в Україні мав характерний недоброчесний бік: спочатку знаходили переклад певного (або схожого) документу (тексту) російською, і вже з російської перекладали українською. Англomовне джерело в такому випадку часто навіть не бралось до уваги, а сам переклад майорів

російськими кальками і відповідними помилками. Зараз ми активно співпрацюємо з міжнародними партнерами, і маємо справу з величезною кількістю медичної документації, яка потребує максимально коректного перекладу.

Медична термінологія відноситься до науково-технічного мовлення, тому в перекладі медичних текстів виникають проблеми, характерні для цього типу мовлення. Медичні тексти потребують дуже ретельного і уважного перекладу, оскільки від цього напрямку може залежати життя і здоров'я людей. Перекладений матеріал повинен містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неточної діагностики, неправильної інтерпретації досягнень науки, і, як наслідок, грубої помилки в професійній діяльності. Проблема перекладу медичних текстів є настільки важливою, що ще залишаються її аспекти, які також заслуговують на дослідження [17, 53].

Розрізняють декілька основних напрямків медичних перекладів:

- медична документація (епікризи, виписки, історії хвороби, результати лабораторних та інструментальних обстежень, протоколи операцій, висновки фахівців);

- документація з клінічних досліджень лікарських препаратів (договір про проведення клінічного дослідження, протокол дослідження, брошура дослідження, форма обізнаної згоди, індивідуальна реєстраційна картка);

- фармацевтична документація (анотація лікарських препаратів, листки-вкладиші, інформація для лікарів і пацієнтів, документація з контролю якості);

- документація до медичного устаткування й інструментарію (інструкції з експлуатації, посібники, описи, рекламні матеріали, каталоги, презентації);

- сайти з медицини, фармації, клінічних випробувань, медичного устаткування й інструментарію;

науково-популярна література з медицини;

- наукова медична література: наукові статті, матеріали конференцій, огляди, автореферати, дисертації, монографії, довідники, посібники, навчальні посібники для лікарів і студентів медичних вузів [12, 68–70].

Усі медичні переклади мають ряд специфічних особливостей, які важливо враховувати в роботі: велика кількість термінології (у тому числі латиною); безліч скорочень і аббревіатур; відсутність двозначностей; відсутність емоційного навантаження і стилізації; можлива наявність рукописного тексту, який складно розібрати; своєрідна побудова речень, відсутність логічного наголосу, розгорнуті визначення, через які складно встановити зв'язок між словами.

З огляду на наведені вище особливості ми виділили чотири основні проблеми, з якими зіштовхуються перекладачі при роботі з медичними текстами:

1. Орієнтованість на цільову аудиторію.
2. Термінологічна насиченість.
3. Аббревіатури, скорочення, акроніми.
4. «Хибні друзі перекладача».

Орієнтованість на цільову аудиторію. Іноді при перекладі медичних термінів перекладачам важливо знати, хто є цільовою аудиторією, тобто хто читатиме ці медичні тексти. Документ, призначений для розповсюдження серед медичної спільноти, має бути перекладений інакше, ніж документ для ширшої аудиторії. Використання лікарем наукової медичної термінології може, наприклад, залишити пацієнта без правильного розуміння того, що з ним відбувається і що треба робити, тобто залишає його недостатньо або погано поінформованим. В сучасних українських реаліях це дуже актуально, оскільки багато з наших співгромадян проходять лікування за кордоном, численні медичні міжнародні організації надають допомогу в усіх медичних сферах, з-за кордону постачають медичне обладнання і медикаменти. Все це потребує відповідного перекладу.

З цієї причини дуже часто можна знайти різні способи позначення захворювань, станів і результатів обстежень: наприклад, для звернення до лікарів термін може мати технічну або медичну жаргонну назву, і більш розмовну назву для звернення до людей, не пов'язаних з медициною. Розглянемо кілька прикладів:

1. *NPO* – акронім на позначення латинської фрази *nil per os* для медичної спільноти може не потребувати прямого перекладу, але для пацієнта необхідно

вказати значення цього вислову – *nothing by mouth* («нічого через рот») – що українською можна передати як «не приймати внутрішньо» (якщо це вказано в паспорті лікарського засобу), або «пероральний спосіб прийому виключений», якщо пацієнту заборонений прийом їжі, рідин, медикаментів перорально через стан його здоров'я.

2. *An 'impressive' X-ray* – цю жаргонну медичну фразу можна напряму перекласти як «вражаючий рентгенівський знімок». В свідомості пересічної людини слово *вражаючий* має виключно позитивну конотацію, хоча насправді це означає, що рентгенівський знімок викликав у медичного працівника занепокоєння, тобто несе протилежне, негативне, значення.

3. *Occult infection* – «німа інфекція», «латентна інфекція» - такий переклад, знову ж таки, буде зрозумілий медичному працівнику, але пацієнту або людям, не пов'язаним з цією сферою, треба перекласти це як «прихована інфекція», тоді людина правильно зрозуміє проблему.

4. *"Positive" lymph nodes* – дослівно «позитивні лімфатичні вузли» насправді означає поширення ракових метастаз на лімфатичні вузли і ніякої позитивної інформації для пацієнта не несе, хоча з невірним перекладом в нього спочатку може скластися таке враження.

Термінологічна насиченість. Як вже неодноразово зазначалося вище, медичні тексти характеризується вживанням великої кількості специфічних термінів. Віднесемо сюди:

- власне медичні терміноелементи;
- технічні і наукові терміни суміжних дисциплін.

Власне медичні терміноелементи представлені анатомічною, фармако-хімічною та клінічною термінологіями. Анатомічна термінологія – це сукупність термінів, якими визначають органи, тканини та інші структурні компоненти організму в межах науки анатомії. Фармако-хімічна термінологія – це сукупність термінів, що використовуються в фармако-хімічній діяльності. Клінічна термінологія – це сукупність термінів які включають в себе назви захворювань,

методів профілактики, обстеження, діагностики і лікування, клінічних спеціальностей і спеціалістів [19]. Вони переважно складаються зі слів латинського походження.

Медична термінологія є основою медичного спілкування, що ґрунтується на принципі використання в різних країнах однакових латинських назв кожної структури. Слід зазначити, що в англійськомовних країнах вільно використовують латинські терміни, але віддають перевагу їх англійським еквівалентам. Відмінність написання деяких англійських термінів, які мають альтернативну вимову і написання (UK English або American English), зараз визнані однаково коректними [30, 2]:

- *caecum* – *cecum* (сліпа кішка);
- *centre* – *center* (центр);
- *coeliac* – *celiac* (целякія)
- *fibre* – *fiber* (волокно, фібровий, клітковина);
- *grey* – *gray* (сірий);
- *oesophagus* – *esophagus* (стравохід);
- *taenia* – *tenia* (тенія).

Переклад медичних терміноелементів потребує пошуку відповідних еквівалентів, які закріплені в українській мові і майже ніколи не передбачає додаткових уточнень чи описового перекладу. В залежності від того, на кого орієнтований медичний текст, латинські терміни можна залишати в їх оригінальному вигляді (якщо текст призначений для медичного фахівця).

Завдання перекладача ускладнює наявність в медичному тексті **технічних і наукових термінів з інших дисциплін**. Прикладами можуть бути: супровідна документація, технічні паспорти до лікарського обладнання, журнали спостережень за науково-медичними експериментами. Тут можуть зустрітися фізичні, технічні, механічні, хімічні та інші специфічні терміни. В таких випадках перекладачу необхідно мати певні знання в цих сферах або провести ґрунтовну роботу, щоб не допустити помилок і невідповідностей. Подивимось на один із пунктів з технічного паспорту респіратора:

The MUC can be determined mathematically by multiplying the assigned protection factor specified for a respirator by the required OSHA permissible exposure limit, short-term exposure limit, or ceiling limit. When no OSHA exposure limit is available for a hazardous substance, an employer must determine an MUC on the basis of relevant available information and informed professional judgment [49].

В цьому випадку перекладач повинен не тільки розумітися на технічній стороні питання, а ще й розуміти значення специфічних аббревіатур.

Абревіатури, скорочення, акроніми. Прикладами текстів, насичених аббревіатурами, скороченнями і акронімами є медичні лабораторні аналізи, інструкції для медичного застосування лікарського засобу, історія хвороби пацієнта, рецепти на лікарські засоби тощо. Проблема вживання аббревіатур в англомовному медичному дискурсі стоїть зараз досить гостро. В попередньому розділі ми вже згадували, що зловживання скороченнями і аббревіатурами дедалі частіше призводить до непорозумінь і помилок в медичній сфері. В 2021 році Institute for Safe Medication Practices з США провів аналіз аббревіатур і акронімів, які найчастіше вживали чи розуміли помилково: «Проаналізовані позначення містять аббревіатури, символи та позначення доз, які були неправильно витлумачені та могли призвести до шкідливих або потенційно шкідливих помилок при лікуванні. Ці аббревіатури, символи та позначення доз ніколи не слід використовувати під час передачі медичної інформації в усній, електронній та/або рукописній формі. Це передбачає внутрішні комунікації; усні, рукописні або електронні рецепти; рукописні та комп'ютерні етикетки для ліків; етикетки для контейнерів для зберігання ліків; записи прийому ліків; записи, пов'язані з комп'ютерними системами замовлень ліків, автоматизованими роздавальними шафами, інтелектуальними інфузійними насосами та іншими технологіями, пов'язаними з ліками [50]». До списку цих аббревіатур увійшли наступні [50]:

<i>Не використовувати</i>	<i>Потенційна проблема</i>	<i>Замінити на</i>
<i>U, u (unit)</i>	<i>Mistaken for "0"</i>	<i>Write "unit"</i>

	<i>(zero), the number "4" (four) or "cc"</i>	
IU (<i>International Unit</i>)	<i>Mistaken for IV (intravenous) or the number 10 (ten)</i>	<i>Write "International Unit"</i>
Q.D., QD, q.d., qd (<i>daily</i>)	<i>Mistaken for each other</i>	<i>Write "daily"</i>
Q.O.D., QOD, q.o.d, qod (<i>every other day</i>)	<i>Period after the Q mistaken for "I" and the "O" mistaken for "I" (when handwritten)</i>	<i>Write "every other day"</i>
<i>Trailing zero (X.0 mg)</i> <i>Lack of leading zero (.X mg)</i>	<i>Decimal point is missed</i>	<i>Write X mg</i> <i>Write 0.X mg</i>
MS	<i>Can mean morphine sulfate or magnesium sulfate</i>	<i>Write "morphine sulfate"</i>
MSO4 and MgSO4	<i>Confused for one another</i>	<i>Write "magnesium sulfate"</i>

Табл.1 «Абревіатури і акроніми, які найчастіше вживають або розуміють неправильно»

Очевидно, що якщо подібні абревіатури викликають проблеми в носіїв, то при їх перекладі треба бути максимально уважними і враховувати вищенаведені рекомендації. Хоча більшість з описаних проблем характерна для рукописного тексту, введені норми мають стосуватися і печатного написання задля загальної стандартизації вживання цих елементів і запобігання подальших помилок.

Окрім цього, переклад абревіатур і акронімів вимагає від перекладача вільно орієнтуватися в значеннях цих абревіатур і знати відповідники (якщо такі є) в мові перекладу: *1 tab po qid pc & hs – take one tablet by mouth four times a day, after meals,*

and at bedtime III (одна таблетка внутрішньо чотири рази на день, після їжі і перед сном).

Окремим викликом при перекладі абревіатур в англomовному медичному дискурсі є великий відсоток скорочень з латинської мови, що потребує від перекладача певного рівня обізнаності з цією мовою. Ці абревіатури частіше зустрічаються в лікарських рецептах:

- *ac (ante cibum) means "before meals"* – перед їжею;
- *os (oculus sinister) means "left eye"* – ліве око;
- *ou (oculus uterque) means "both eyes"* – обидва ока;
- *pr (per rectus) means "by rectum"* – ректально;
- *tid (ter in die) means "three times a day"* – тричі на день;
- *au (auris utraque) means "both ears"* – обидва вуха.

«Хибні друзі перекладача». В деяких мовах зустрічаються слова, які мають однакову або схожу морфологію, але при цьому передають абсолютно різні значення — це називається полісемією (*cold* – холодний / *cold* – застуда). Під час перекладу з однієї мови на іншу це стає справжнім викликом. У цьому відношенні перекладачі стикаються з іншою проблемою, коли слова двома мовами виглядають або звучать подібно, але мають різне значення. Це те, що ми знаємо як «хибні друзів перекладача». Серед причин виникнення «фальшивих друзів» перекладача у сфері науково-технічної термінології Е.Ф. Скороходько визначає основні:

- використання однакових слів у різних мовах при утворенні термінів;
- асоціації первинного значення зі схожими ознаками різних об'єктів термінування;
- надання переваги в різних мовах різним сторонам змістової структури міжнародних термінів [25, 45].

Показовими прикладами «хибних друзів» в перекладі з англійської на українську є такі слова:

- *ferment* – закваска, бродіння;

- *cellulitis* – флегмона, панікуліт;
- *silicon* – кремній;
- *angina* – стенокардія, грудна жаба, біль у грудях;
- *cystic fibrosis* – муковісцидоз;
- *vector* – вектор, переносник інфекцій;
- *potent pathogen* – сильний (а не «потенційний») патоген.

У сфері медицини «хибні друзі» становлять величезну загрозу, оскільки вони можуть призвести до непорозумінь, а в деяких випадках – до жахливих наслідків у лікуванні.

Вочевидь, існує безліч проблем при перекладі медичних текстів. Вони зумовлені великою кількістю специфічних терміноелементів (як медичних, так і з інших науково-технічних дисциплін), аббревіатур, скорочень і акронімів, полісемією і «хибними друзями перекладача». Важливим також є врахування цільової аудиторії медичного тексту. Якість перекладу медичного тексту є вкрай важливою, оскільки, на відміну від інших науково-технічних текстів, медичні часто напряму несуть відповідальність за здоров'я і навіть життя людини.

2.3. Способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову

В попередньому розділі ми розглянули проблеми, які частіше виникають при перекладі медичної термінології і медичних текстів. Однак при будь-якій перекладацькій діяльності спостерігаються загальні проблеми, які не залежать від виду і сфери походження тексту. При перекладі різноманітних текстів перекладач може зіштовхнутися з певними труднощами. Зазвичай вони мають лексико-термінологічний характер. Лексичні трансформації є способами логічного розвитку, що дають змогу розкрити значення певного іншомовного слова в контексті та підібрати еквівалент, який не має збігів у словнику [9, 84]. Трансформація полягає в тому, що слово або словосполучення з інакшою внутрішньою формою замінює

вихідну лексичну одиницю, при цьому актуалізуючи ту сему, що реалізується в даному контексті [7, 99].

На даному етапі не існує чіткої загальної класифікації перекладацьких трансформацій. Генералізація й конкретизація, а також антонімічний переклад часто розглядають як контекстну заміну, складову лексико-граматичних трансформацій [3, 49], тоді як значна кількість вчених розглядає контекстну заміну як суто лексичну трансформацію. Між ними важко провести чітку межу, оскільки один конкретний тип трансформації може включати або не включати зміну граматичної будови речення.

На базі Сумського державного університету було створено загальну таблицю категоризації перекладацьких трансформацій. Згідно цієї таблиці, виділяють три основні види трансформацій: лексико-семантичні трансформації, граматичні трансформації та стилістичні трансформації. До лексико-семантичних відносять [27]:

- вибір варіантного відповідника;
- контекстуальна заміна;
- калькування;
- описовий переклад;
- транскодування (транслітерація, транскрибування, мішане, адаптивне);
- антонімічний переклад (негативація, позитивація, анулювання двох негативних компонентів);
- компресія;
- декомпресія;
- пермутація / перестановка слів;
- транспозиція (номіналізація, вербалізація);
- конкретизація значення;
- генералізація значення.

До граматичних перекладацьких трансформацій прийнято відносити:

- компенсацію;
- зміну порядку слів у реченні;
- поділ (зовнішній, внутрішній);
- інтеграцію (зовнішню, внутрішню).

Стилістичні трансформації поділяються на:

- логізацію;
- експресивацію;
- модернізацію;
- архаїзацію [27].

До основних типів лексичних трансформацій, що використовуються в процесі перекладу медичних текстів, належать: транскрибування і транслітерування, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). Серед найбільш поширених граматичних трансформацій виділяють членування речення, об'єднання, синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). Комплексні лексико-граматичні трансформації включають в себе антонімічний переклад, метод експлікації (описовий переклад) і компенсації [3, 54]

Транскодуванням вважаються випадки, коли звукова форма англійського слова передається літерами мови перекладу, або коли відбувається передача слова вихідної мови по літерах згідно з літерним складом, а не звучанням (транслітерація: *organ* – орган, *gastroenterology* – гастроентерологія, *toxicology* – токсикологія, *gynecology* – гінекологія).

Транскрибування і транслітерація є найбільш поширеними перекладацькими трансформації при роботі з науково-технічними текстами, оскільки вони націлені на переклад термінології. Це в першу чергу стосується слів латинського і грецького походження, які формують страту інтернаціональних термінів. Кількість інтернаціональних термінів у медицині дорівнює приблизно 89% . Це з одного боку ускладнює задачу перекладача, а з іншого певною мірою уніфікує медичний дискурс в рамках міжнародного використання [29].

Калькування – це спосіб перекладу слова чи словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин. Такий переклад відтворює англійське слово (словосполучення) дослівно. Калькування як прийом перекладу частіше застосовується при перекладі складних слів [15]: (*molecular level* – молекулярний рівень, *lymphatic system* – лімфатична система).

Описовий переклад – це прийом перекладу нових термінологічних одиниць вихідної мови, коли слово, словосполучення чи фразеологізм замінюються у мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього терміна [52, 98]. Наприклад: *protein vesicles release structures* – білкові структури, що беруть участь у звільненні везикул.

При **контекстуальній заміні** перекладним відповідником певної лексичної одиниці оригіналу стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням його контекстуально зумовленого значення, мовленнєвих норм та традицій мови перекладу: *Additional evidence comes from studies of plants*. – Додаткові докази можна отримати через дослідження рослин.

Контекстуальна заміна відбувається за допомогою таких трансформацій, як: смисловий розвиток, конкретизація та генералізація значення, антонімічний переклад.

Конкретизація – це заміна лексичної одиниці (слова чи словосполучення) із ширшим лексичним значенням в тексті оригіналу на вужче у перекладеному тексті. Такий спосіб перекладу частіше застосовується тоді, коли перекладаються слова із “розмитим” значенням, на кшталт *thing, matter, piece, affair, entity, unit, challenge, range, claim, concern, good, useful, to be, to go, to get, to come*, і т.п. [5, 42–43]

Генералізація полягає в тому, що дещо специфічне, конкретне чи видове в перекладі подається узагальнено. слово із вужчим значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням, гіпонімом, наприклад: *The samples exhibit low resistivity*. – Ці зразки характеризуються низьким опором.

Застосування цього виду лексичної трансформації може призвести до певної втрати (точності) інформації. Саме тому використовувати її слід обачно, тільки у

тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника слова, що перекладається, може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу [5, 42–43].

Приєм лексичних додавань – це трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення з метою правильної передачі змісту оригіналу [52, 86]. Наприклад: *for these reasons, descriptive texts are provided for specific elements when deviations are clinically significant.* - З цих причин, якщо відхилення від нормального рівня мають клінічну значущість, до результатів аналізу для певних елементів додається описова частин.

Розглянемо вживання цих перекладацьких трансформацій на прикладі перекладів інструкції до турнікету CAT, інструкцій до респіраторів, статей з медичного журналу “The New England Journal of Medicine”, офіційний сайт Media Initiative for Human Rights.

Перший приклад ми взяли з офіційної інструкції до турнікету CAT:

Insert the injured limb through the loop in the band and position the CAT 2-3” above the bleeding site directly to the skin. – Одягніть петлю джгута на травмовану кінцівку та розмістіть CAT вище рани на 5-8 см безпосередньо на шкіру [38]. Перше, що ми помічаємо, це граматичну трансформацію – **зміна порядку слів в реченні**. Українською в даному випадку логічніше одягнути петлю на кінцівку, ніж просунути кінцівку в петлю. Така конструкція більш притаманна структурі українського речення. *Injured limb* перекладено за допомогою **контекстуальної заміни**. Обидва слова мають германське походження і відносяться до загальноживаної лексики. *Bleeding site* було перекладено як *рана*. В цьому випадку відбулася **компресія**. Слово *bleeding* було опущено при перекладі, оскільки українське слово «рана» як таке передбачає наявність кровотечі. Абревіатуру *CAT* залишили без змін, тому що вона стала повноцінним синонімом слова «турнікет». Тут відбулося **нульове транскодування** – запозичення англійської абревіатури зі збереженням латинського написання часто застосовується для передачі абревіатур, які входять у систему умовних позначень. Сама абревіатура розшифровується як

combat application tourniquet і в переважній більшості проаналізованих випадків не перекладається. Це певною мірою уніфікує вживання назви цього турнікету в міжнародній документації. Фраза *directly to the skin* була перекладена як *безпосередньо на шкіру*. Слово *skin* має чіткий **відповідник (еквівалент)** в українській мові, тому вживання інших варіантів перекладу в цьому випадку досить проблематичне і безпідставне. Слово *directly* в свою чергу має доволі широку семантику і в словнику перекладається як: прямо, відкрито, безпосередньо, навпростець, відразу, повністю, як тільки. При перекладі наведеного уривка з інструкції була використана **конкретизація** значення слова *directly*.

Наступний фрагмент ми взяли з сайту журналу Signal Transduction and Targeted Therapy з порталу Nature.com.:

Catecholamines (CA) maintain blood pressure by decreasing the volume of the vascular space and by mobilizing intravascular fluid from peripheral tissues to the central pool [36] – Викид катехоламінів (КА) призводить до зниження ємності судинного русла, перерозподіл внутрішньосудинної рідини із периферичних судин у центральні і, таким чином, сприяє підтримці АТ.

У наведеному уривку відбулося відтворення абрєвіатури за допомогою **транслітерації** – *КА (катехоламіни)*, і в цьому фрагменті вони використані як узагальнений термі на позначення фізично активних речовин, що виконують роль хімічних посередників у міжклітинних взаємодіях людей та тварин. Отже, сюди належить безпосереднє використання певної абрєвіатури, що позначає англійську реалію, яка не має відповідного скороченого відповідника в українській мові, де термін *катехоламін* не скорочується і на абрєвіюється. Як і в попередньому прикладі, тут спостерігаємо **зміна порядку слів в реченні**. Основна ідея тексту в англійському варіанті викладена на початку речення. В українському перекладі – в кінці. Таким чином увага читача концентрується саме на основному моменті. Терміни *intravascular fluid* та *peripheral tissues* були перекладені за допомогою **калькування**. При перекладі фрази *volume of the vascular space* обрали варіантний **відповідник (еквівалент)** – *ємність судинного русла*, де слово *space*, що має дуже

широку семантику в англійській, було перекладено за допомогою **конкретизації** згідно існуючому відповіднику в українській медичній термінології, де закріплений саме такий переклад. Фразу *central pool* переклали як центральні (судини). Таким чином відбулася **компресія** (редукція). Цікавим є використання в українському перекладі абревіатури *АТ* (артеріальний тиск) там, де в англійському першоджерелі був використаний повний термін *blood pressure*. Це теж можна віднести до прийому **компресії**.

Цей фрагмент ми взяли з англійської інструкції до респіраторів:

Service life means the period of time that a respirator, filter or sorbent, or other respiratory equipment provides adequate protection to the wearer [48]. – Термін служби – це період часу, протягом якого респіратор, фільтр, сорбент або інше респіраторне обладнання забезпечує належний захист власника.

Цей фрагмент інструкції до медичного респіратора перекладений за допомогою **компенсації**: *period of time that - це період часу, протягом якого*. З іншого боку відбулася **компресія** – слово *means* (означає, має значення) переклали як *це*, що більше відповідає вимогам української мови. Окрім того було опущено слово *or* в *filter or sorbent*, оскільки в реченні переліковуються однорідні додатки, які в українській пунктуації відокремлюються комами, тоді як для англійської мови характерне вживання сполучників і часток при переліченні однорідних членів речення. Терміни *respirator*, *filter* та *sorbent* було перекладено за допомогою **транскодування**, а саме транслітерації, оскільки вони мають латинське походження.

Статтю, уривок з якої наведено далі, ми знайшли в медичному журналі “The New England Journal of Medicine”:

Brief Report: Death after High-Dose rAAV9 Gene Therapy in a Patient with Duchenne’s Muscular Dystrophy [35]. – Короткий звіт: смерть пацієнта з міодистрофією Дюшена після високодозової генної терапії rAAV9. (*recombinant adeno-associated virus serotype 9* - рекомбінантний аденоасоційований вірус серотипу 9).

Перше, на що звертаємо увагу – граматична трансформація, а саме **зміна порядку слів в реченні**. Це зумовлено синтаксичними особливостями української мови. При перекладі *high-dose gene therapy* було використане **калькування**. Назва генетичного захворювання *Duchenne's Muscular Dystrophy* перекладена через використання **відповідника (еквівалента)** в українській мові – **міодистрофія Дюшена**. Окрім того, ми спостерігаємо використання епоніму, оскільки хвороба названа на честь науковця, який вперше її описав. Епоніми перекладаються за допомогою **транслітерації**. В цьому уривку наведено складну абrevіатуру *rAAV9*, що розшифровується як *recombinant adeno-associated virus serotype 9* (**рекомбінантний аденоасоційований вірус серотипу 9**). Тут спостерігаємо **нульове транскодування** – абrevіатура залишається без змін. Як і в одному з попередніх випадків, це зумовлено тим, що ця абrevіатура вже закріплена в медичному дискурсі саме в такому вигляді.

Це фрагмент з статті з офіційного сайту Media Initiative for Human Rights, яка направлена на висвітленні війни в Україні:

He has problems with his memory and coordination. Because of the beatings, Oleksandr Ivchenko has a severe head injury requiring long-term treatment and several surgeries. The family tries their best to put Oleksandr back on his feet [43]. – У нього проблеми з пам'яттю та координацією. Від побиттів у Олександра Івченка тяжка травма голови, яка потребує довготривалого лікування та кількох хірургічних втручань. Родина намагається зробити все, аби поставити Олександра на ноги.

На синтаксичному рівні спостерігаємо **компресію**: *Oleksandr Ivchenko has* - у Олександра Івченка, і **компенсацію**: *head injury requiring long-term treatment* - травма голови, яка потребує довготривалого лікування. Такі слова і фрази, як *memory, beating, head injury, treatment* перекладені через використання **відповідника (еквівалента)**. *Surgeries* перекладено як хірургічне втручання – тут відбулася **конкретизація** більш багатозначного слова *surgery*. В даному фрагменті ми знаходимо два фразеологізми: *try their best, put back on his feet*. Обидві фрази

перекладені за допомогою *відповідних еквівалентів* в українській мові, вони мають одне і те ж значення, однакові стилістичні відтінки та внутрішню форму.

Таким чином ми розглянули види перекладацьких трансформацій, які використовують в усіх сферах перекладу. В ході дослідження ми виокремили трансформації найбільш вживані при перекладі саме медичних текстів. На прикладі статей з наукових і науково-популярних журналів, інструкцій до респіраторів і турнікетів ми дослідили найбільш поширені трансформації при перекладі медичного дискурсу. До них ми віднесемо еквіваленти, транскодування, компресію, калькування, конкретизацію, компенсацію, зміну порядку слів в реченні, контекстуальну заміну, нульове транскодування. Останнє характерне при перекладі абрєвіатур.

Висновки до II розділу

В другому розділі нашої роботи ми розглянули і проаналізували структуру англомовних медичних термінів, проблеми та способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову.

Сьогодні медична англійська є основною мовою міжнародного спілкування. Вона використовується в більшості впливових медичних журналів і стала найбільш вживаною на міжнародних конференціях. Англомовна медична термінологія в сучасному світі без перебільшення відіграє лідируючу роль. Це нап'яму пов'язано з процесами глобалізації, через які англійська стала мовою-посередником між науковцями і медичними професіоналами з різних країн. Таке становище зумовило появу великої кількості англомовної літератури і іншого контенту медичної спрямованості в світовому інфопросторі. Англомовна клінічна термінологія включає в себе назви захворювань, методів профілактики, обстеження, діагностики і лікування, клінічних спеціальностей і спеціалістів.

Досліджуючи проходження та структуру англомовної медичної термінології ми виокремили наступні теміноелементи:

1. Греко-латинські теміноелементи.

2. Слова германського походження.
3. Аббревіатури і акроніми.
4. Арабські та французькі терміноелементи.
5. Епоніми.

Ми з'ясували, що найбільш вживаними в медичному англомовному дискурсі є терміни греко-латинського та германського походження. Перші використовуються в світовій медичній практиці і тому представлені дуже широко. Другі притаманні саме англійській мові і позначають загальноживані дії, явища і об'єкти. Наприклад, вони описують частини тіла і органи. Окрему групу в англомовному медичному тексті займають аббревіатури, скорочення і акроніми. Це теж дуже численна група елементів. Вони широко вживаються в лікарській документації і спілкуванні між фахівцями. Терміни і елементи арабського і французького походження є нечисленними, але вони закріпилися в медичній світовій термінології і відіграють важливу роль в медичному міжнародному спілкуванні. Останньою помітною групою терміноелементів в англомовних медичних текстах є епоніми. Медичні епоніми здебільшого походять від прізвищ винахідників, дослідників і відкривачів певного явища, захворювання, процесу тощо.

Усі медичні переклади мають ряд специфічних особливостей, які важливо враховувати в роботі: велика кількість термінології (у тому числі латиною); безліч скорочень і аббревіатур; відсутність двозначностей; відсутність емоційного навантаження і стилізації; можлива наявність рукописного тексту, який складно розібрати; своєрідна побудова речень, відсутність логічного наголосу, розгорнуті визначення, через які складно встановити зв'язок між словами.

З огляду на наведені вище особливості ми виділили чотири основні проблеми, з якими зіштовхуються перекладачі при роботі з медичними текстами:

1. Орієнтованість на цільову аудиторію.
2. Термінологічна насиченість.
3. Аббревіатури, скорочення, акроніми.
4. «Хибні друзі перекладача».

Переклад може залежати від аудиторії, на яку він орієнтований. Так, дуже часто можна знайти різні способи позначення захворювань, станів і результатів обстежень: наприклад, для звернення до лікарів термін може мати технічну або медичну жаргонну назву, і більш розмовну назву для звернення до людей, не пов'язаних з медициною.

Насиченість термінами характерна для медичного дискурсу, при цьому зустрічаються не тільки суто медичні терміни, а й технічні терміноелементи з других галузей. Це треба враховувати при перекладі. З огляду на те, що медичні терміни широко представлені латинськими і грецькими словами, перекладач має на певному рівні орієнтуватися в цих мовах.

Абревіатури, скорочення і акроніми – окремий виклик для перекладача. Треба розуміти їх значення, вміти при необхідності відповідно їх розшифрувати або, за потреби, залишити в незміненому вигляді.

Хибні друзі перекладача – це зазвичай терміни, що мають форму, схожу на форму слова в мові перекладу, але які відрізняються за семантикою. Неправильний переклад таких слів є грубою перекладацькою помилкою.

В другому розділі ми також дослідили способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову. Ми виокремили найбільш поширені перекладацькі трансформації, вживані при перекладі медичних текстів. До основних типів лексичних трансформацій, що використовуються в процесі перекладу медичних текстів, належать: транскрибування і транслітерування, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). Серед найбільш поширених граматичних трансформацій виділяють членування речення, об'єднання, синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). Комплексні лексико-граматичні трансформації включають в себе антонімічний переклад, метод експлікації (описовий переклад) і компенсації.

Ми проаналізували використання перекладацьких трансформацій на прикладі текстів з інструкції до турнікету CAT, інструкцій до респіраторів, статей з

медичного журналу “The New England Journal of Medicine”, офіційний сайт Media Initiative for Human Rights. З проаналізованих фрагментів ми зробили висновок, що частіше в медичних текстах зустрічаються терміни германського походження, латинські терміни і аббревіатури. Вони здебільшого перекладаються за допомогою відповідника (еквіваленту), калькування, транскодування. На синтаксичному рівні частіше за все відбувається заміна слів в реченні, компенсація і компресія.

Таким чином, ми дослідили специфіку і проблеми перекладу англомовного медичного тексту і проаналізували види перекладацьких трансформацій і їх функціонування при перекладі з англійської на українську.

ВИСНОВКИ

В першому розділі розглянуто поняття науково-технічного терміну, термінології і терміносистеми. У сучасному мовознавстві науково-технічні терміни використовуються для опису технічної лексики та специфічних термінів, пов'язаних з науково-технічними галузями знання. За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови науково-технічний термін розглядається як спеціальне слово або вираз, який використовується в наукових або технічних дисциплінах для позначення конкретного поняття, процесу, об'єкту або явища. Однією з найважливіших умов існування терміну вважається системність.

В сучасній лінгвістиці досі немає єдиної думки при співставленні таких понять як термінологія і терміносистема. Т.І. Панько вважає, що термінологія є джерелом формування терміносистем. Термінолог Л.О. Симоненко зауважує, що як би не називалася сукупність термінологічних одиниць, що обслуговує ту чи іншу галузь, сферу знання та людської діяльності, ці одиниці являють собою взаємопов'язаний набір термінологічних одиниць, які перебувають у певних системних відносинах. Е.Ф. Скороходько вважає ці поняття синонімічними. На його думку сукупність термінів, які належать до певної галузі науки, техніки або іншої сфери людської діяльності, утворюють галузеву термінологію або термінологічну систему. Таким чином, поняття термінології та терміносистеми не здобули однозначного трактування в сучасному термінознавстві. Це зумовлене тим, що визначені поняття розглядаються науковцями з різних позицій, що базуються на різних теоретичних засадах.

Ми також дослідили перекладацькі трансформації при перекодуванні термінів українською мовою. За С.Є. Максимовим, трансформації при перекладі – це прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому відповідність, яка не збігається зі словниковим. Більшість дослідників розділяють перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні, стилістичні. В ході роботи ми виокремили наступні типи

трансформації: фонетичні або фонематичні адаптації, морфологічні адаптації, синтаксичні перетворення, лексичні заміни, адаптація термінів, культурні адаптації, визначення прийменників та відмінювання іменників, збереження термінологічної точності. Окремо в цьому розділі ми зупинилися на еквівалентному перекладі, оскільки саме від є головною метою перекладацької діяльності. Еквівалентний переклад – це такий переклад, який здійснюється на рівні, необхідному і достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні відповідного плану вираження, тобто норм мови перекладу.

В другому розділі було досліджено структуру англомовних медичних термінів, проблеми перекладу медичних термінів з англійської на українську мову і способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову. Більшість дослідників поділяє англомовні медичні терміни на наступні структурні елементи: греко-латинські терміноелементи, слова германського походження, аббревіатури і акроніми, арабські та французькі терміноелементи і епоніми. Ми дійшли висновку, що найбільш вживаними в медичному англомовному дискурсі є греко-латинські і германські слова. Менше використовуються терміни арабського і французького походження та епоніми. Аббревіатури і акроніми є також дуже поширені в сучасному медичному англомовному тексті.

Крім того в другому розділі було досліджено особливості і проблеми перекладу медичного англомовного тексту українською. До проблем ми віднесли необхідність орієнтуватися на аудиторію, яка буде реципієнтом перекладу, термінологічну насиченість медичного англомовного тексту, аббревіатури, скорочення, акроніми і так звані «хибних друзів» перекладача. Документ, призначений для розповсюдження серед медичної спільноти, має бути перекладений інакше, ніж документ для ширшої аудиторії. Окрім того, переклад медичних терміноелементів потребує пошуку відповідних еквівалентів, які закріплені в українській мові і майже ніколи не передбачає додаткових уточнень чи описового перекладу. Також, проблема вживання аббревіатур в англомовному медичному дискурсі стоїть зараз досить гостро. Дуже активне вживання цих елементів в

медичному мовленні призводить до помилок і непорозумінь, тому це створює додаткові складнощі при перекладі текстів з абрєвіатурами, акронімами і скороченнями. Окрему проблему становлять «хибні друзі» перекладача, які є нечисленною, але помітною групою слів і формулювань, що викликають труднощі в недосвідчених перекладачів.

В другому розділі ми також дослідили способи перекладу медичних термінів з англійської на українську мову. Ми виокремили найбільш поширені перекладацькі трансформації, вживані при перекладі медичних текстів. До основних типів лексичних трансформацій, що використовуються в процесі перекладу медичних текстів, належать: транскрибування і транслітерування, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). Серед найбільш поширених граматичних трансформацій виділяють членування речення, об'єднання, синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). Комплексні лексико-граматичні трансформації включають в себе антонімічний переклад, метод експлікації (описовий переклад) і компенсації.

Ми дійшли висновку, що переклад англійських медичних текстів українською є важливою задачею, яка стоїть перед сучасною Україною. Для вирішення цієї задачі важливо розуміти структуру сучасного англійського тексту і проблеми і особливості його функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. 3-тє вид., стер. К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. 1056 с.
2. О. Білодід, М. Корнілов, С. Нерознак, М. Вакуленко, О. Вакуленко. Комп'ютерна програма «Українська латиниця». *Проблеми української науково-технічної термінології*: тези доп. 4-ї міжнар. наук. конф. Львів, Держ. ун-т «Львівська політехніка», 1996.- С. 75
3. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад. Навч. посіб. для студ. філол. напряму підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с.
4. Гриценко Є.М. Англomовна медична термінологія в підготовці сучасних лікарів. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти*: матеріали навч.-наук. конф. з міжнародною участю. Полтава, 2021. С. 71-72.
5. Дрюченко О. В. Англomовні терміни у медичному дискурсі та особливості їх перекладу українською мовою (на матеріалі текстів «European Heart Journal»). Полтавський інститут економіки і права. Полтава, 2019. С. 42-43.
6. Іваницький Р.В. Лексикографічні аспекти нормалізації термінів (на матеріалі німецьких, англійських, українських термінологічних одиниць): автореф. дис. ... канд. філолол. наук. Львів, 1995. 20 с.
7. Карабан В.І. Переклад наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 574 с.
8. Квитко І.С. Термін в научному документі. Львов: Вища школа, 1976. 128 с.
9. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу: підручник / Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А. М. Науменко. Вінниця: Нова книга, 2006. 305 с.
10. Кияк Т.Р., Каменська О.І. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана*

Франка: зб. наук. пр. Житомир.: Вид-во Житомирського державного університету, 2008. Вип. 38. С. 77-80.

11. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2003. 464 с.
12. Косенко А.В. Основні характеристики англійської медичної термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія «Філологія». 2015. Вип. 18. Том 2. С. 68–70.
13. Костенко Л.М. Вмотивованість терміна. *Нова філологія*. № 1 (12). Запоріжжя : ЗДУ, 2002. С. 382.
14. Лисиченко Л.А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Видавнича група «Основа», 2008. 272 с.
15. Лінник Л. Техніки перекладу: калькування. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://profpereklad.ua/tehniki-perekladu-kalkuvannja/> (дата звернення 05.09.2023)
16. Ліпінська А.В. Науково-технічна термінологія / А. В. Ліпінська : [навч. посіб. для дистанційного навчання] / За ред. акад. М.І. Жалдака. К. : Університет «Україна», 2007. 219 с.
17. Лобанова В. В. Деякі проблеми перекладу англійських медичних текстів українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 39. Том 2.- С.139
18. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови) Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: навч. посіб. / С.Є. Максимов. К.: Ленвіт, 2006. 157 с.
19. Медична латина. Електронний ресурс. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Медична_латина (дата звернення 13.09.2023)
20. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Науково-технічна термінологія» для студентів спеціальності 6.02010 Документознавство та

- інформаційна діяльність / [укл. А.В. Ліпінська].К. : Університет «Україна», 2003. 160 с.
21. Нікітіна Ф.О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології: навч. посіб. К.: Вид-во при КДУ «Вища шк.», 1978. 30 с.
22. Панько Т. І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів. 1994. 216 с.
23. Винник О. Метафоричні найменування економічної лексики у спеціальних словниках // Українська термінологія і сучасність : 36. наук. пр. / Відп. ред. Л. О. Симоненко.— К., 2007. — Вип. 7.— С. 329.
24. Скороходько Е.Ф. Питання перекладу англійської технічної літератури (переклад термінів). Київ: Вид-во Київського університету, 1963. 91 с.
25. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу): монографія. К., 2006. 99 с.
26. Сухенко К.М. Лексичні проблеми перекладу. К.: Вид-во Київ. ун-ту, 2000. 124с.
27. Таблиця перекладацьких трансформацій. Сумський державний університет. Режим доступу: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured.pdf (дата звернення 19.09.2023)
28. Ткач А. В. Сучасна українська медична термінологія: проблеми та перспективи розвитку. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2010. Вип. 23. С. 247-252. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2010_23_55 (дата звернення 20.09.2023)
29. Транскрипція та калькування перекладу. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2021/02/02/transkriptsiya-ta-kalkuvannya-perekladu/> (дата звернення 19.09.2023)

30. Черкасов В.Г., Бобрик І.І., Гумінський Ю.Й., Ковальчук О.І. Міжнародна медична термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти). Вінниця.: Нова Книга, 2010. 392с.
31. Approved List of Acronyms and Abbreviations. // Appalachian District Health Department. – 2011. Р. 1-21. – Available at: <https://www.apphealthcare.com/wp-content/uploads/2013/09/List-of-Acronyms.pdf> (дата звернення 23.09.2023)
32. A to Z list of common illnesses and conditions including their symptoms, causes and treatments. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.nhsinform.scot/illnesses-and-conditions/a-to-z>
33. Banay G.L. An Introduction to Medical Terminology I. Greek and Latin Derivations / G.L. Banay // Bull Med Libr Assoc. – 1948/ - V. 36. – P. 1-27. -Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC194697/pdf/mlab00247-0013.pdf>
34. Blankenship G. Medical Terminology: Greek and Latin Origins and Word Formation Guidelines. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.transcendwithwords.com/post/medical-terminology-greek-and-latin-origins-and-word-formation-guidelines>
35. Brief Report: Death after High-Dose rAAV9 Gene Therapy in a Patient with Duchenne’s Muscular Dystrophy. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.nejm.org/medical-articles/original-article?startPage=2&isFiltered=true>
36. Byrne J.C., Khurana S., Kumar A., Tai T.C. Inflammatory Signaling in Hypertension: Regulation of Adrenal Catecholamine Biosynthesis. Published online 2018. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6036303/#>
37. Cambridge Advanced Learner's Dictionary Електронний ресурс. – Режим доступу до словника : <http://dictionary.cambridge.org/>
38. CAT Tourniquet Generation 7 One-Handed Application. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://ambulance.in.ua/product/cat-combat-application-tourniquet-generation-7/>

39. Chief Complaint: History of Present Illness. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://fliphtml5.com/hpyz/xtuk/basic>
40. Durham Robert H. Encyclopedia of Medical Syndromes. Paul B. Hoeber, Inc. Medical Division of Harper & Brothers. New York 1960. 628 pp.
41. Džuganová B. Medical language - a unique linguistic phenomenon / B. Džuganová // European journal of bioethics. – 2019. – Vol.10. – P. 131-133. - Available at: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/jahr/article/view/15149/7903>
42. Džuganová B. Various Aspects of Medical English Terminology / B. Džuganová // Comenius University. Bratislava. – 2018. – Available at: https://www.researchgate.net/publication/339872914_Various_aspects_of_medical_English_terminology
43. Found unconscious on the road: the Mayor of Nadezhdivka Village has been treated for half a year after the Russian captivity. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://mipl.org.ua/en/found-unconscious-on-the-road-the-mayor-of-nadezhdivka-village-has-been-treated-for-half-a-year-after-the-russian-captivity/>
44. Glossary for Culture Transformation. Boston Medical. Boston University. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://www.bmc.org/glossary-culture-transformation>
45. Introduction to Medical Terminology. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://openmd.com/guide/medical-terminology>
46. Merriam-Webster Vocabulary. Abbreviation. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/abbreviation>
47. Newmark P. Approaches to Translation (Language Teaching Methodology Series). Peter Newmark. Oxford: Pergamon Press, 1981. Pp. 213.
48. Occupational Safety and Health Administration. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://www.osha.gov/laws-regs/regulations/standard-number/1910/1910.134>

49. Occupational Safety and Health Standards. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.osha.gov/laws-regs/regulations/standardnumber/1910/1910.134>
50. Official "Do Not Use" List. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.jointcommission.org/resources/news-and-multimedia/fact-sheets/facts-about-do-not-use-list/>
51. Respiratory protection. Personal Protective Equipment. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.osha.gov/laws-regs/regulations/standardnumber/1910/1910.134>
52. Toury G. Descriptive Translation Studies – and beyond. Revised edition / G. Toury // Tel Aviv University. Tel Aviv: John Benjamins Publishing Company, 2012. 350 pp. P. 98.
53. World Health Organization. Classification of health workforce statistics. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.who.int/health-topics/health-workforce> (дата звернення 25.09.2023)
54. Ларін Б. О. Фразеологія та лексикографія / Борис Олександрович. – К.: Наук. Дум., 1989. – 307 с